



Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 10 Sayı: 48 Volume: 10 Issue: 48

Şubat 2017 February 2017

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

OSMANLI DÖNEMİNDE ÜSKÜP EVKAF MÜDÜRLÜĞÜ

(DIRECTORATE OF SKOPJE FOUNDATIONS IN OTTOMAN EMPIRE PERIOD)

Hasan TELLİ*

Öz

“Osmanlı Döneminde Üsküp Evkaf Müdürlüğü” adlı çalışmamız, Osmanlı döneminde Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin bir taşra teşkilatı olarak kurulan Üsküp Evkaf Müdürlüğü hakkında olacaktır. Günümüzde Makedonya'nın başkenti olan Üsküp'te din, eğitim, sosyal vb. alanlarda hizmet etmek üzere Osmanlı döneminde pek çok vakıf kurulmuştur. Bu vakıfların idaresini düzenlemek ve ilgili bakanlıkla irtibatını sağlamak amacıyla Tanzimat döneminde Üsküp Evkaf Müdürlüğü kurulmuştur. Çalışmamızda Üsküp'te kurulan bazı önemli vakıflar ile Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nün kuruluşu, bağlı olduğu birimleri, yetki bölgesi, kurumsal yapısı, görevlileri, görevleri, gelirleri, giderleri ve denetimi hakkında bilgiler vermeye çalışacağız. Çalışmamız Osmanlı arşivlerine dayanarak hazırlanmıştır. Tüme varım metoduyla arşiv belgelerinden tek tek tespit ettiğimiz bilgiler sayesinde Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nü bir bütün içinde incelemeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Üsküp, Makedonya, Üsküp Vakıfları, Vakıflar, Evkaf Müdürlüğü, Evkaf-ı Hümayun, Balkanlar.

Abstract

Our study, “Directorate of Skopje Evkaf in the Ottoman Empire Period” is about the Directorate of Skopje Evkaf which was established as a local organization of the Ministry of Evkaf of Ottoman Empire during the Ottoman period. In Skopje, the capital of Macedonia, many foundations of education, social services and etc. were established in region during the Ottoman Empire period. In order to organize the administrations of these foundations and to provide communication with related ministry, the Directorate of Skopje Evkaf was established during Tanzimat period. In our work, we will try to give information about establishment, affiliation, authority, institutional structure, duties, revenues, expenses and supervision of the Directorate of Skopje Evkaf. Our work is based on Ottoman archives. We try to examine the Directorate of Skopje Evkaf, in a whole, with the information we have determined one by one from the archive documents through the method of inductive method.

Keywords: Skopje, Macedonia, Foundations, Ministry of Evkaf, Balkans, Directorate of Skopje Foundations, Ottoman Empire.

1. Üsküp ve Üsküp'te kurulan Bazı Önemli Vakıflar

Makedonya'nın başkenti olan Üsküp (Skopje), Birinci Kosova savaşı galibiyetinden sonra Yıldırım Bayezid döneminde Timurtaş Paşa'ya bağlı Paşa Yiğit Bey komutasındaki Osmanlı Ordusu tarafından hicri 792/miladi 1389-1390 yılında fethedilmiş ve idaresi Paşa Yiğit Bey'e verilmiştir.¹ Üsküp 16. Yüzyıla kadar Rumeli Vilayeti Paşa Livasına bağlı bir nahiye iken², 1530 yılında Rumeli eyaletine bağlı bir kaza oldu.³ 17.yüzyılda sancak olan Üsküp, 1893 yılından sonra Osmanlılardan ayrıldığı 1912 yılına kadar Kosova Vilayeti'nin merkez sancağı konumunda idi.⁴

Üsküp'te vakıfların tarihi Osmanlıların Üsküp'ü fethetmesinden sonra başlamıştır. Üsküp'te kurulan ilk vakfın, Üsküp'ün fatihi olarak bilinen Paşa Yiğit Bey tarafından kurulan vakıf olduğunu düşünmekteyiz. Zira Paşa Yiğit Bey, fethin akabinde Üsküp'te bir cami yaptırmıştır.⁵ Üsküp'te Türk nüfusunun artmasıyla vakıfların sayısı da hızla artmıştır. Bu vakıflar, dini, eğitim, sosyal, Türk-İslam mimarisi, beledi vb. pek çok alanda Üsküp şehir hayatını etkileyecek çok önemli hizmetler ve faaliyetler yapmıştır. Balkanların ortasında bulunan Üsküp'ün, Anadolu'daki gibi bir Türk-İslam şehrine dönüşmesi yönünde bu vakıf hizmetlerinin çok büyük etkisi olmuştur. Bu anlamda Üsküp'te kurulan ve vakfiyeleri olan bazı önemli vakıfları şu şekilde sıralayabiliriz. Abdülbaki Efendi Vakfı, Abdullah bin Hüseyin Vakfı, Ahmet Ağa bin Hacı Hasan Vakfı, Arife Hatun binti Abdulkadir Efendi Vakfı, Ayşe Hatun binti Sağır Mehmed Efendi vakfı, Atiye Hanım binti Arslan Bey Vakfı, Ayşe Hanım binti Mehmed Efendi Vakfı, Bayram bin Zeynel Vakfı, Edhem Efendi bin Halil Vakfı, Belkıs Hanım Vakfı, Hacı Muhyiddin Efendi bin Abdulvahhab Vakfı, Hamrecizade el-Hac Murtaza Bey Vakfı, Hayreddin İsmail Efendi Vakfı, Hüma Şah Sultan Vakfı, Hüseyin Bey Bin Süleyman Vakfı, İsa Bey Vakfı, İshak Bey Vakfı, Kaçanikli Mehmet Paşa Vakfı, Karlılı Mehmed Paşa Vakfı, Kebiri

* Ankara Üniversitesi, İslam Tarihi ve Sanatları (İslam Tarihi) Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.

¹ Efendi, 1314: 170

² Gökbilgin, 1964: 37

³ Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 2005: 193

⁴ Sezen, 2006: 520

⁵ BOA, A.E.II.SÜLEYMAN, 697

Mehmet Çelebi Vakfı, Mehmed Ali Bey bin Hasan Bey Vakfı, Mehmed Faik Paşa Vakfı, Memiş bin Osman Vakfı, Mustafa Paşa Vakfı, Nureddin bin Osman bin Yusuf Vakfı, Osman bin Latif Vakfı, Râmiz Bey bin Hasan Bey Vakfı, Hafız Sabri Efendi Bin Şeyh İdris Şevki Efendi Vakfı, Şafizade Seyyid Sadı Efendi bin Ahmed Efendi Vakfı, Şeyh Mehmed Efendi Vakfı, Yahya Paşa bin Abdülhay Vakfı.⁶

Üsküp'te kurulan bu vakıfların bazılarının vakfiyeleri mevcutken bazılarının ki ise bulunmamaktadır. Bazı vakıflar bir veya birkaç tane vakıf eserini ortaya koymuşken Gazi İshak Bey, Gazi İsa Bey, Gazi Yahya Paşa, Gazi Mustafa Paşa, Kebiri Mehmet Çelebi, Kaçanikli Mehmet Paşa, Sultan Murat, Murat Paşa, Hüma Sultan gibi bazı vâkıflar, Üsküp'te cami, medrese, mektep, imaret, türbe, han, hamam gibi çok sayıda eserler yaparak büyük vakıflar kurmuş, bu vakıf eserlerinin ayakta kalması ve işletilebilmesi için pek çok görevli tayin etmiş ve gayrimenkullerini vakfetmiştir.⁷

Türk-İslam Tarihi'nde vakıfların en yoğun biçimde toplum hayatının içerisinde yer aldığı dönem ve coğrafya, Osmanlı dönemi ve bu devletin yayıldığı coğrafya olmuştur.⁸ Osmanlıların Balkanlardaki en önemli merkezlerinden biri olan Üsküp'te de vakıflar toplum hayatının içinde yoğun bir şekilde yer almıştır. Üsküp'te kurulan vakıflar, bu bölgede İslam'ın yayılması, Üsküp'ün bir Türk-İslam şehri görünümüne dönüşmesi ve din hizmetlerinin etkin bir hale gelmesi yönünde çok sayıda caminin yapılmasına vesile olmuştur. Bu anlamda Osmanlı döneminde Üsküp'te vakıflar bünyesinde inşa edilen Üsküp camilerini şu şekilde sıralayabiliriz. Arasta Camii,⁹ Cedid İsa Bey Camii,¹⁰ Dükkancık Camii,¹¹ Hacı Balaban Camii,¹² Hacı Hayreddin Camii, Hacı Muhyiddin Camii,¹³ Hacı Yunus Camii, Hatuncuk Camii, Hüdaverdi Camii, Hüseyin Şah Camii,¹⁴ İsa Bey Camii,¹⁵ İshak Bey (Alaca) Camii,¹⁶ Kaçanikli Mehmed Paşa Camii,¹⁷ Kapıcı Hamza Camii, Kara Kapıcı (Hacı Kazım) Camii, Kebir Mehmed Bey Camii,¹⁸ Köse Kadı Camii,¹⁹ Murad Paşa Camii,²⁰ Mustafa Paşa Camii,²¹ Sultan Murad Camii,²² Tütünsüz Camii ve Yahya Paşa Camii.²³ Osmanlı döneminde yapılan bu camiler günümüzde hala ayakta kalmış olup hizmet vermeye devam etmektedir.²⁴ Osmanlı döneminde yapılıp da günümüzde ayakta kalamayan ama arşiv kayıtlarında ve Üsküp Müslümanları nazarında bilinen birçok camii daha vardır ki bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz.

⁶ VGMA, Defter No: 629, Sahife 415, sıra 332, VGMA, Defter No: 988, sayfa 286, sıra 184, VGMA, Defter No: 603, sayfa 179, sıra 302, VGMA, Defter No: 607, sayfa 44, sıra 65, VGMA, Defter No: 990, sayfa 53, sıra 47, VGMA, Defter No: 987, sahife 274, sayfa 95, VGMA, Defter No: 991, sayfa 59, sıra 76, VGMA, Defter No: 989, sayfa 234, sıra 185, VGMA, Defter No: 601, sayfa 155, sıra 199, VGMA, Defter No: 582/2, sahife 503, sıra 376, VGMA, Defter No: 990, sayfa 74, sıra 62, VGMA, Defter No: 990, sayfa 3, sıra 3, VGMA, Defter No: 989, sayfa 50, sıra 39, VGMA, Defter No: 989, sayfa 235, sıra 186, VGMA, Defter No: 779, sahife 14, VGMA, Defter No: 990, sayfa 48, sıra 39, TSMA, E. 7370/42, TSMA, E.7365/13, BAO. A.DVNSRSK.D. 126, s.306, VGMA, Defter No: 632, sayfa 424, sıra 194, VGMA, Defter No: 633, sayfa 21, sıra 11, VGMA, Defter No: 991, sayfa 53, sıra 70, VGMA, Defter No: 633, sayfa 348, sıra 123, VGMA, Defter No: 988, sayfa 142, sıra 56, VGMA, Defter No: 988, sayfa 237, sıra 144, VGMA, Defter No: 989, sayfa 164, sıra 122, TSMA, D.7024/1, VGMA, Defter No: 991, sayfa 45, sıra 57, VGMA, Defter No: 991, sayfa 33, sıra 37, VGMA, Defter No: 991, sayfa 58, sıra 75, VGMA, Defter No: 989, sayfa 180, sıra 137, VGMA, Defter No: 989, sayfa 185, sıra 141, VGMA, Defter No: 631, sayfa 25 sıra 10.

⁷ VGMA, Defter No: 632, sayfa 424, sıra 194, VGMA, Defter No: 633, sayfa 21, sıra 11, VGMA, Defter No 633, sayfa 348, sıra 123, VGMA, Defter No 629, Sahife 415, sıra 332, BOA, EV.D.15390, BOA, EV.D.15425, BOA, EV.D.15430, BOA, EV.D.29404, BOA, EV.D.13059, BOA, EV.D.13719, BOA, EV.D.14407, BOA, EV.D.14636, BOA, EV.D.15026, BOA, EV.D.15041, BOA, EV.D.15173, BOA, EV.D.15348, BOA, EV.D.15390, BOA, EV.D.15435, BOA, EV.D.15821, BOA, EV.D.16394, BOA, EV.D.16705, BOA, EV.D.16853, BOA, EV.D.16989, BOA, EV.D.17473, BOA, EV.D.17658, BOA, EV.D.18050, BOA, EV.D.18677, BOA, EV.D.21523, BOA, EV.D.24072, BOA, EV.D.26053, BOA, EV.D.26424, BOA, EV.D.26529, BOA, EV.D.26863, BOA, EV.D.26917, BOA, EV.D.27127, BOA, EV.D.27149, BOA, EV.D.27241, BOA, EV.D.27301, BOA, EV.D.27330, BOA, EV.D.27347, BOA, EV.D.27369, BOA, EV.D.27410, BOA, EV.D.27796, BOA, EV.D.28113, BOA, EV.D.28117, BOA, EV.D.28151, BOA, EV.D.28264, BOA, EV.D.28338, BOA, EV.D.28284, BOA, EV.D.28459, BOA, EV.D.28507, BOA, EV.D.28571, BOA, EV.D.28721, BOA, EV.D.28751, BOA, EV.D.28782, BOA, EV.D.28914, BOA, EV.D.28952, BOA, EV.D.29109, BOA, EV.D.29219, BOA, EV.D.29290, BOA, EV.D.29319, BOA, EV.D.29336, BOA, EV.D.29367, BOA, EV.D.29538, BOA, EV.D.29986, BOA, EV.D.30312, BOA, EV.D.30344, BOA, EV.D.30399, BOA, EV.D.30538, BOA, EV.D.30615, BOA, EV.D.30652, BOA, EV.D.30685, BOA, EV.D.30877, BOA, EV.D.31000, BOA, EV.D.34741, BOA, EV.D.2853, BOA, EV.D.5193, BOA, EV.D.11437, BOA, EV.D.11438, BOA, EV.D.13906, BOA, EV.D.12668, BOA, EV.D.13930, BOA, EV.D.14006, BOA, EV.D.14170,

⁸ Yazıcı, 2006: 25

⁹ TSMA, E.7365/48

¹⁰ TSMA, E.7365/14

¹¹ BOA, C.E.15435, İbrahimi, 1994: 19

¹² Kumbaracı, 2008: 76

¹³ VGMA, Defter No: 990, sayfa 3, sıra 3. BOA, İE.EV.3942 varak 1

¹⁴ BOA, EV.D.27149, BOA, EV.D.1432, BOA, EV.D.16705,

¹⁵ TSMA, E.7370/42, BAO. A.DVNSRSK.D.126, s.306, BOA, EV.D.14636, s.20, BOA, İE.EV.5413

¹⁶ BOA, E.15286, BOA, EV.D.15499, BOA, İE.EV.906

¹⁷ VGMA, Defter No: 633, sayfa 21, sıra 11, BOA, C.E.8975

¹⁸ BOA, EV.D.19722

¹⁹ BOA, İE.EV. Gömlek 1111

²⁰ BOA, A.DVNSRSK.D.2015, s.183, BOA, A.DVNSRSK.D.155, s.157, Özer, 2006: 79

²¹ TSMA, D.7024/1,

²² BOA, C.E.31326, TSMA, D.9008

²³ BOA, A.DVNSRSK.D.78, s.344, BOA, A.E. III. OSMAN, Gömlek Sıra No: 2473, BOA, C.E.24088

²⁴ 2009-2014 yılları arasında beş yıl boyunca görevimiz gereği Makedonya'da kaldığımız dönemde Üsküp'teki bu camilerin açık olduğuna bizzat şahit olduk.

Burmali Camii (Karlizade Mehmed Bey Camii),²⁵ Faik Paşa Camii,²⁶ Gazi İskender Mahallesi Camii,²⁷ Hacı Abdalbaki Camii,²⁸ Hacı Hürrem Camii,²⁹ Hacı Kasım Camii, Hacı Ömer Camii,³⁰ Hacı Taceddin Camii, Hüseyin Ağa Camii,³¹ İbiş Ağa Camii,³² İbni Payko Camii,³³ Kazancılar Camii,³⁴ Kiremitçi Ahmed Camii,³⁵ Muradiye Camii, Paşa Yiğit Bey Camii,³⁶ Üsküp Kalesi Camii,³⁷ Veliyüddün Vardar Tekkesi Camii ve Yelan Kuban Camii.³⁸

Üsküp'teki vakıf eserlerinin bir kısmını da mescidler oluşturuyordu. Cedid İsa Bey Mahallesi Mescidi,³⁹ Gazi Kasım Mahallesi Mescidi,⁴⁰ Hani Hatun (Hatuncuk) Mescidi,⁴¹ Hacı Mustafa Mescidi,⁴² Hacı Taceddin Mescidi,⁴³ Hazinedar İsmail Mescidi,⁴⁴ Hoca Şemseddin Mahallesi Mescidi,⁴⁵ İbni Konci Mahallesi Mescidi,⁴⁶ İbni Kocacık Mahallesi Mescidi,⁴⁷ Karakapucu Mahallesi Mescidi,⁴⁸ İsmail Voyvoda Mescidi,⁴⁹ Oruç Paşa Mahallesi Mescidi,⁵⁰ Yiğit Ali Paşa Mahallesi Mescidi,⁵¹ Aliyeoğlu Mescidi,⁵² Üsküp'te inşa edilen mescitlerden bazılarıdır.

Osmanlı döneminde Üsküp'te Kadiri, Rufai, Mevlevi, Celveti, Nakşibendi, Bektaşî, Halveti, Sadi, Melami gibi tarikatlara mensup kırktan fazla tekke vakıf hizmetleri bünyesinde faaliyette bulunmuştu. Bu anlamda Mevlevi Tarikatı'na bağlı olarak faaliyet yapan Üsküp Mevlevihanesi⁵³ Hacı Bektaşî Veli Tarikatı'na bağlı olan Cafer Baba Zaviyesi,⁵⁴ Hacı Mustafa Baba Zaviyesi,⁵⁵ Haydar Baba Zaviyesi,⁵⁶ Karaca Ahmet Sultan Zaviyesi,⁵⁷ Sersem Baba Tekkesi⁵⁸, Halveti tarikatına bağlı olan Şeyh Salih bin Hüseyin Tekkesi,⁵⁹ Veliyüddin Vardar Sinani Tekkesi,⁶⁰ İplikçi Hasan Efendi Tekkesi,⁶¹ Kulak Mehmed Efendi Zaviyesi,⁶² Şeyh Adem Baba Tekkesi (Zincirli Tekke),⁶³ Hacı Ayşe Hatun Zaviyesi,⁶⁴ İsmail Hakkı Tekkesi,⁶⁵ Kadiri Tarikatı'na bağlı olan Emir Sultan Tekkesi,⁶⁶ Kara Mustafa Zaviyesi,⁶⁷ Şeyh Seyyid Çolak Efendi

²⁵ BOA, EV.D.17300, s.9

²⁶ VGMA, Defter No: 988, sayfa 237, sıra 144

²⁷ BOA, A.DVNSRSK.D.179, s.225

²⁸ BOA, İE.EV. 2318

²⁹ BOA, C.E.25866, s.1-2

³⁰ BOA, EV.1000, TSMA, E.71-39

³¹ BOA, C.E.8882, varak 2

³² BOA, A.DVNSRSK.D.196, s.16

³³ BOA, A.DVNSRSK.D.186

³⁴ BOA, ŞD.169-58

³⁵ BOA, A.DVNSRSK.D.200, s.111

³⁶ BOA, A.E.II.SÜLEYMAN, 697

³⁷ BOA, C.E.31208

³⁸ BOA, A.DVNSRSK.D. 194 s.38

³⁹ TSMA, E. 7365/14

⁴⁰ BOA, İE. EV. 2712, BOA, A.DVNSRSK.D. 162 s.285 paragraf: 1

⁴¹ BOA, C.E.26863, BOA, AE,IV.MAHMUD, 2595, BOA, İE.EV.3902, BOA, C.E.20548, BOA, A.DVNSRSK.D. 94, s.124, BOA, A.DVNSRSK.D. 117, s.506

⁴² BOA, EV.D.27149

⁴³ BOA, İE.EV.2881

⁴⁴ BOA, İE.EV.5877, BOA, AE,IISÜLEYMAN, 696, BOA, A.DVNSRSK.D. 2009 s.68

⁴⁵ BOA, A.DVNSRSK.D. 192 s.87

⁴⁶ BOA, C.E.25908

⁴⁷ BOA, A.DVNSRSK.D.94, S.480, BOA, A.DVNSRSK.D.124, S.27, BOA, A.DVNSRSK.D.109, s.153, BOA, C.E.11107

⁴⁸ BOA, C.E. 32895, BOA, II SÜLEYMAN 45, BOA, A.DVNSRSK.D. 173. S.331, BOA. A.DVNSRSK.D.197, s.49

⁴⁹ BOA, C.E.21320, varak 1, BOA.CE.21320, BOA, A.DVNSRSK.D.212. s.25

⁵⁰ BOA, A.DVNSRSK.D.82-13 S.183, BOA. C.E.32674, BOA, C.E.18583, BOA, C.E.18583

⁵¹ BOA, A.DVNSRSK.D.126, s.269

⁵² BOA, EV.D. 16989, S.74

⁵³ BOA, C.E.25909, BOA, Ev.K.K.758, s.65-24, BOA, A.DVNSRSK.D.78, s.256, BOA, C.E.30211, BOA, C.E.12912, BOA, C.E.7025, BOA, A.MKT.UM.372-50, BOA, Y.PRK.MŞ. Dosya 6, Gömlek 36, BOA, Y.MTV.Nr. 62/24, BOA, DH.İD. 33/34

⁵⁴ BOA, A.DVNSRSK.D.94 s.225

⁵⁵ BOA, A.DVNSRSK.D.173 s.35, BOA, C.E.9094

⁵⁶ BOA, ADVNSRSK.D.117, s. 230, BOA, C.E.14188, BOA, ADVNSRSK.D.211, s. 65

⁵⁷ BOA, C.E.22600, Birinci varak, BOA, C.E.13218, BOA, C.E.9108

⁵⁸ Şerif, 2003: 11

⁵⁹ BOA, C.E.32941, BOA, ADVNSRSK.D.190, sayfa 309

⁶⁰ BOA, C.E.8882, varak 2

⁶¹ BOA, EV.D. 27876, s.11, VGMA, Defter No: 1185, sayfa 131, paragraf 3

⁶² BOA, C.E.9738, BOA, C.E.22297, BOA, A.DVNSRSK.D.103, sayfa 75, BOA, A.DVNSRSK.D.126, sayfa 378, BOA, ADVNSRSK.D.129. sayfa 350

⁶³ Özer, 2006: 287

⁶⁴ VGMA, Defter No: 1185, sayfa 121, VGMA, Defter No: 987, sayfa 274, sıra 95, VGMA, Defter No:1185, sayfa 125

⁶⁵ Özer, 2006: 283

⁶⁶ BOA, C.E.7603

⁶⁷ VGMA, 1185, sayfa 130, Birinci paragraf, BOA, ADVNSRSK.D.213, sayfa 111 (eski sayfa numarası 288)

Zaviyesi,⁶⁸ Uryan Baba Zaviyesi,⁶⁹ Seyyid Kablan Zaviyesi,⁷⁰ Elaldı Sultan (Belkis Hanım) Dergahı,⁷¹ Melami Tarikatına bağlı olan Melami Baba Tekkesi, Noktacılar Tekkesi, Nakşibendi Tarikatı'na bağlı olan Üsküp Nakşibendi Tekkesi⁷² Sadiyye Tarikatı'na bağlı Üsküp Sadiyye Tekkesi,⁷³ Pir Vefa Baba Tekkesi⁷⁴ Rufai Tarikatı'na bağlı olan Şeyh Mehmed Efendi İbni İsmail Tekkesi,⁷⁵ hangi tarikata bağlı olduğunu belirleyemediğimiz Baba Meddah Tekkesi, Acemzade Hasan Efendi Tekkesi,⁷⁶ Ayınbari Tekkesi,⁷⁷ Duruflu Tekkesi,⁷⁸ Ömer Ağa Tekkesi,⁷⁹ Hasan Baba (Hasan Dede) Zaviyesi,⁸⁰ Anabacı Zaviyesi,⁸¹ Baba Lokman Zaviyesi⁸², Şeyh Feyzullah Efendi Zaviyesi,⁸³ Farfara Tekkesi,⁸⁴ Hasan ve Hüseyin Tekkesi,⁸⁵ Hindi Baba Tekkesi,⁸⁶ Karı Koca Tekkesi, Kúpeli Baba Tekkesi, Şeyh Davud Tekkesi, Şeyh Meadi Tekkesi, Şeyh Fettah Tekkesi, Topal Baba Tekkesi, Şeyh Latif Efendi Tekkesi, Şeyh Lutfullah Efendi Tekkesi⁸⁷, Koçanikli Mehmet Paşa Zaviyesi⁸⁸, Hümayun Hatun Zaviyesi,⁸⁹ İsa Bey Zaviyesi⁹⁰ gibi tekkeler Üsküp'te kurulan Osmanlı tekkeleridir. Üsküp'te camiler, mescitlerin ve tasavvufi yapıların yanı sıra birçok vakfın imarethaneleri,⁹¹ medreseleri,⁹² mektepleri,⁹³ hanları,⁹⁴ hamamları,⁹⁵ bedestenleri⁹⁶ vardı. Bu yönüyle Üsküp adeta bir vakıf cennetine dönmüştü.

İşte Üsküp'teki tüm bu vakıfların ve hizmetlerinin daha iyi çalışması adına Tanzimat döneminde Üsküp Evkaf Müdürlüğü kurulmuştur. Şimdi arşiv belgelerine göre bu müdürlüğün yapısı ve çalışmasıyla ilgili bilgiler sunmaya çalışalım.

2.Üsküp Evkaf Müdürlüğü

2.1.Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nün Kuruluşu

Üsküp Evkaf Müdürlüğü, Üsküp Vilayeti bünyesinde İstanbul'daki Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne bağlı bir birim olarak kurulmuştur.⁹⁷ Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin kurulmasından sonra bu nezarete bağlı olarak taşrada evkaf müdürlükleri kurulmuştur. Üsküp Evkaf Müdürlüğü de doğal olarak Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin 1826 yılında kurulmasından sonra onun bir taşra teşkilatı birimi olarak kuruldu. Ancak tam olarak hangi tarihte kurulduğu ile ilgili net bir bilgiye ulaşamadık. Üsküp Evkaf Müdürlüğü'yle ilgili ulaştığımız en erken tarih hicri 1261/miladi 1845 tarihidir.⁹⁸

Üsküp Evkaf Müdürlüğü, Üsküp Valilik binasının/Hükümet Konağı'nın içinde bir dairede hizmet veriyordu. Üsküp, Kosova Vilayeti'nin merkez şehri olduğu için bu binaya Kosova Vilayeti Hükümet Konağı veya Vilayet Konağı da deniyordu. Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nün, Üsküp Hükümet Konağı'nın içinde olduğunu gösteren önemli delillerden bir tanesini, Üsküp Hükümet Konağı'nın genişletilmesi, yıkılan bölümlerinin tamiri ve içinde adliye dairesinin yeniden yapılması konusundan bahseden bir belge oluşturmaktadır. Bu belgeye göre, Hükümet Konağı'ndaki bu tadilat işlerinin masrafları yine Hükümet Konağı dahilindeki çeşitli daire ve birimlere paylaştırılmıştır. Her daire masraflardan kendine düşen payı ödemek durumunda kalmıştır. Bu anlamda Üsküp Evkaf Müdürlüğü'ne de bir pay düşmüştür. Hicri

⁶⁸ VGMA, 758, varak 66,

⁶⁹ BOA, C.E.7057

⁷⁰ BOA, C.E.8562

⁷¹ VGMA, Defter No: 990, sayfa 74, sıra 62

⁷² Özer, 2006: 285

⁷³ Yücer, 2008: 410-413

⁷⁴ Kumbaracı, 2008: 238

⁷⁵ VGMA, Defter No: 631, sayfa 25 sıra 10, BOA, C.E.26420, BOA, ADVNSRSK.D.195, s.100

⁷⁶ Özer, 2006: 279

⁷⁷ Özer, 2006: 279

⁷⁸ Şerif, 2003: 25

⁷⁹ BOA, İ.E. EV.2500

⁸⁰ Şerif, 2003: 75

⁸¹ VGMA, 758, varak 65-8, Özer, 2006: 280

⁸² Evliya Çelebi, 1315: c.5. s. 382-386

⁸³ BOA, EV.D.757, s.7

⁸⁴ BOA, EV.D.172, s.134,

⁸⁵ BOA, EV.D.758, s.65b,

⁸⁶ BOA, EV.D.758, varak 66a

⁸⁷ Özer, 2006: 284-287

⁸⁸ VGMA, Defter No: 633, sayfa 21, sıra 11

⁸⁹ BOA, TD, 4, 677-678

⁹⁰ Ayverdi, 1981: 252

⁹¹ BOA, C.E.32231

⁹² BOA, İE.EV.2570, BOA, A.DVNSRSK.D.197

⁹³ BOA, C.E. 16905

⁹⁴ BOA, İE.1324-S-10, Vesika No: 9

⁹⁵ BOA, MF.MKT,118/36

⁹⁶ VGMA, Defter No: 632, sayfa 424, sıra 194

⁹⁷ BOA, EV.D.18289

⁹⁸ BOA, A.DVNSRSK.D.205, .s.183

1324/miladi 1909 yılında Nezaret-i Evkaf-ı Hümayun Mektubi Kalemî'nden Üsküp Evkaf Müdürlüğü'ne gönderilen bir belgede, Hükümet Konağı'ndaki tadilat masraflarının toplamda 501.526 kuruş tuttuğu ve bu meblağdan Hazine-i Evkaf hissesine düşen miktarın 5901 kuruş olduğu ve bunun da mahallinden karşılanması gerektiği beyan edilmiştir.⁹⁹



(Resim1 ve 2: Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nün de içinde olduğu Kosova Vilayeti Hükümet Konağının eski hali ve günümüzdeki hali - Üsküp¹⁰⁰)

Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nün de içinde olduğu Kosova Vilayeti Hükümet Konağı, günümüzde halen ayakta olup Uluslararası Balkan Üniversitesi'nin idari binası olarak hizmet vermeye devam etmektedir.

2.2.Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nün Bağlı Olduğu Birimler

Üsküp Evkaf Müdürlüğü birinci derecede Evkaf-ı Hümayun Nezaretî'ne ve Üsküp Valiliği'ne bağlıydı. Müdürlüğün bağlı olduğu bu iki kurum ve müdürlükle olan ilişkileri hakkında kısaca bilgi vermek istiyoruz.

2.2.1.Evkaf-ı Hümayun Nezaretî

Evkaf-ı Hümayun Nezaretî, Osmanlı Devletinde bulunan bütün vakıfların idaresinden ve denetiminden sorumlu olan en üst kuruma deniyordu. Sultan II.Mahmud tarafından dağınık bir vaziyette olan vakıfların tek bir çatı altında toplanıp idare edilmesi amacıyla 1826 yılında kurulmuştu. Bu nezaret kurulmadan önce vakıflar, evkaf-ı kadime (Osmanlı'dan önce kurulup devam eden vakıflar), evkaf-ı irsadiyye (miri arazinin temlik suretiyle kurulan vakıflar) ve evkaf-ı sahiha-i lazime (hayırsever vakıfların kendi şahsi mülkleriyle kurdukları vakıflar) olmak üzere üç ana grup ta toplanmaktaydı.¹⁰¹ Evkaf-ı Hümayun Nezaretî'nden önce padişah ve sultanların vakıfları, sadrazam, şeyhulislam ve kapı ağaları tarafından, Mekke ve Medine için kurulan vakıfların idaresi, 1586 yılında kurulan Evkaf-ı Harameyn Nezaretî tarafından ve şahsi vakıfların idaresi ise vâkıf veya vâkıfın nesli yahut müteveli tarafından idare ediliyordu. 18.yüzyılın sonlarında ünlü vakıfların idaresi Sultan I.Abdulhamid tarafından 1774 yılında kurulan "Hamidiyye Vakıfları Nezaretî" adlı bir kurum tarafından idare edilmeye başlandı. Bu nezarete, Harem-i Hümayun ve Bostancıbaşı Evkaf Nezaretî de bağlanarak "Evkaf-ı Hamidiyye ve Mülhakatı" adı verildi ve yönetimi 1777 yılında Darbhane-i Amire Nâzırlığına bırakıldı. Sultan II.Mahmud, 1809 yılında "Evkaf-ı Hamidiyye ve Mahmudiyye" adıyla yeni bir teşkilat kurdu ve 1814 yılında idaresini "Darphane-i Amire Nezaretine" bıraktı. Daha sonra Laleli, Hamidiyye ve Mahmudiyye Vakıflarından oluşan Evkaf-ı Selase ortaya çıktı. 1826 yılında Yeni Çeri Ocağı kapatıldıktan sonra vakıfların idaresi, Darphane-i Amire'den ayrıldı ve tek bir elde toplanarak "Evkaf-ı Hümayun Nezaretî" adıyla bilinen müstakil bir nezarete bırakıldı.¹⁰²

2.2.2.Üsküp Valiliği

Osmanlı Devleti, 19.asrın ortasında eyalet yönetimi sisteminde görülen aksaklıkları gidermek, dönemin dahili ve harici siyasi ve sosyal gelişmelerin ortaya çıkardığı meseleleri çözebilmek amacıyla yeniden bir yapılanmaya yöneldi. Bu anlamda taşra yönetimi sisteminde reform yapmak için 1863 yılında Tuna Vilayetleri Nizamnamesini hazırladı. Bu nizamname, Niş, Vidin ve Silistre eyaletlerinin birleştirilmesinden meydana gelen Tuna Vilayetinde uygulanmaya başlandığı için bu adı almıştı.¹⁰³ Ardından 7 Kasım 1864 yılında Vilayet Nizamnamesi yayınlandı. Bu nizamname devletin tüm vilayetlerinde uygulamaya koyuldu. Taşra teşkilatını düzenleyen başka önemli bir nizamname ise 1871 yılı Nizamnamesidir. 1864 ve 1871 yılında uygulamaya konulan bu nizamnameler taşra teşkilatında önemli değişiklikler getirdi. Buna göre taşra yönetiminde eyalet sisteminden vilayet sistemine geçildi. Öncesinde

⁹⁹ BOA, Ş.D.180-49

¹⁰⁰ Uluslararası Balkan Üniversitesi resmi web sayfası, Üsküp: http://ibu.edu.mk/?page_id=33,

¹⁰¹ Öztürk, 1995: 524

¹⁰² İpşirli, 1990: 49-57, Öztürk, 1995: 521-524, Torun, 2012: 81-97, Ahabab, 2015: 1-30, Alkan, 2006: 13-30

¹⁰³ Akgündüz, 2015: 447-449

eyaletler livalara, livalar kazalara, kazalar nahiyelere ve nahiyeler de köylere ayrılmıştı. Nizamnamelerden sonra eyaletlerin adı değiştirilip vilayet oldu ve sınırları daraltıldı. Vilayetler, livalara, livalar kazalara, kazalar da nahiyeler ve köylere ayrıldı. 1871 Nizamnamesiyle Osmanlı Devleti, 27 vilayet ve 123 livaya (sancağa) bölünmüştü. Rumeli’de 10, Anadolu’da 16 ve Afrika’da ise 1 vilayet vardı. Vilayetin amiri vali, livanın amiri mutasarrıf, kazanın amiri kaimmakam, nahiyenin amiri Nahiyet Müdürü idi.¹⁰⁴

Vilayetlerin idarecisi konumunda olan vali, vilayetteki tüm mülkiye, eğitim, bayındırlık, maliye, güvenlik işleriyle cezai ve hukuki işlerin icrasından sorumluydu. Vali, vilayetteki tüm memurların amiriydi ve vilayeti teftiş etmekle görevliydi. Valilikte valinin emrinde sırayla vali muavini, vergiden sorumlu defterdar, mektupçu, dış ilişkilerden sorumlu umur-ı ecnebiye müdürü, maarif müdürü, yol işlerinden sorumlu tarik (yol) emini, tapu işlerinden sorumlu defter-i hakani müdürü, ziraat ve ticaret müdürü, emlak ve nüfus müdürü, evkaf müdürü ve iç güvenlikten sorumlu alaybeyi çalışıyordu. Bu müdürler bir taraftan valiliğin diğer taraftan ise bağlı oldukları nezaretin iş ve işlemlerini yapıyorlardı. Ayrıca her yıl İstanbul hükümetine rapor hazırlayıp gönderiyorlardı.¹⁰⁵ 1871 Nizamnamesine göre vilayetlerde “Vilayet İdare Meclisi”, livalarda “Liva İdare Meclisi”, kazalarda “Kaza İdare Meclisi” oluşturulmuştu. Vilayetlerde ve livalarda Belediye teşkilatı kurulacaktı. Belediyelerde Belediye İdare Meclisi oluşturulacak meclis başkanı ise Belediye başkanı olarak şehrin belediye işlerini yönetecekti.¹⁰⁶

Vilayet İdare Meclisinde valinin başkanlığında hakim, mektupçu, defterdar, hariciye memuru, ahali tarafından seçilen iki Müslüman üye ve iki gayrimüslim üye, gayrimüslim cemaatlerin ruhani reislerinden oluşan üyeler belli zamanlarda toplanıyor ve şehirdeki mülki, mali, ticari ve zirai konuları görüşüyorlardı. Hukuki sorunlara karışmıyorlardı. Bu meclisin yürüttüğü görevleri arasında, vilayetteki vergi gelirlerinin alınması, toplanması, halkın şikâyetlerinin değerlendirilmesi, miri mallar hakkında kararların alınması, şehirdeki belediye meclisinin kararlarının, faaliyetlerinin ve giderlerinin kontrol edilmesi gibi iş ve işlemler geliyordu.¹⁰⁷ Vilayet meclislerinde vilayet bünyesindeki vakıflarla ilgili bazı konular da görüşülüyor ve karara bağlanıyordu. Vakıflarla ilgili görüşülen konular mazbata suretinde kaleme alınarak kayda geçiriliyordu.¹⁰⁸



1871 Nizamnamesinden sonra şekillenen taşra teşkilatındaki değişiklikler Üsküp Vilayetini de kapsıyordu. Üsküp 1874 yılında Manastır vilayetine bağlı bir sancaktı. Üsküp, 1877 yılından Osmanlı Devleti’nden ayrıldığı 1912 yılına kadar Kosova vilayetine bağlı bir sancak ve vilayet merkezi olarak kalacaktı.¹⁰⁹ Üsküp, vilayet merkezi konumunda bir şehir olduğundan dolayı Vilayet Konağı Üsküp’te inşa edilmişti. Vakıfların iş ve işlemlerini yürütme görevini üstlenen Üsküp Evkaf Müdürlüğü, Üsküp Valiliği’nin emrinde Üsküp Vilayet Konağı’nun içinde işte böyle bir bürokratik ortamda hizmet veriyordu.¹¹⁰

(Resim 2: Merkezi Üsküp’te olan Kosova Vilayetinin son valisi Galip Paşa¹¹¹)

2.3. Üsküp Evkaf Müdürlüğü’nün Yetki Bölgeleri

Üsküp Evkaf Müdürlüğü, Üsküp, Kalkandelen, Kumanova, Prizren şehirlerinde ve bu şehirlere bağlı kasaba ve köylerde kurulan vakıflara bakıyor ve bu bölgedeki vakıfların iş ve işlemlerini yürütüyordu.¹¹²

2.4. Üsküp Evkaf Müdürlüğü’nde Çalışan Görevliler

Üsküp Evkaf Müdürlüğü’nde çalışan bir takım görevliler vardı. Bu görevliler; müdür, ser-katib-i mal, katib, cabi, emin-i sandık, evkaf muhasebecisi, odacı ve dellal idi. Müdürlükte çalışan görevli sayısı ve türü ihtiyaca göre zamanla artış göstermiştir.¹¹³

2.4.1. Üsküp Evkaf Müdürleri

Arşiv kayıtlarından tespit edebildiğimiz kadarıyla Üsküp Evkaf Müdürlüğü vazifesini, hicri 1265/miladi 1848 yıllarında Mehmed Efendi,¹¹⁴ hicri 1266/miladi 1850 yıllarında Abdullatif Efendi,¹¹⁵ hicri

¹⁰⁴ Akgündüz, 2015: 77,463, 464, 466

¹⁰⁵ Gençoğlu, 2011: 29-50, Akgündüz, 2015: 465

¹⁰⁶ Akgündüz, 2015: 467

¹⁰⁷ Akgündüz, 2015: 468

¹⁰⁸ BOA, A.DVNSRSK.D.209, s.201

¹⁰⁹ Sezan, 2006: 520

¹¹⁰ BOA, A.MKT.UM, Dosya No: 564, Gömlek No:54, Tarih: 1278.Za.14

¹¹¹ <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1614732885495731&set=gm.1033818723407508&type=3&theater>

¹¹² BOA, EV.D.14170

¹¹³ BOA, A.AMD. Dosya No: 11, Vesika 57, Tarih: 1265.12.4, BOA, A.MKT.NZD. Dosya No: 405, Vesika 22, Tarih: 1278.N.4, BOA, A.MKT.UM. Dosya No: 184, Vesika 11, Tarih: 1271.C.10, BOA, EV.D.14170, BOA, A.M. Dosya No: 10, Vesika 5, Tarih: 1268.6.4, BOA, EV.D.18289, BOA, EV.D.14170, BOA, EV.D.19676, s.3, BOA, EV.D.21523, BOA, EV.D.17658, BOA, EV.D.15677, BOA, EV.D.13719, s.54-60, BOA, EV.D.15041, BOA, EV.D.29404. s.1-3, BOA, EV.D.19676, s.3, BOA, EV.D.19676, s.13, BOA, EV. D. 14170

¹¹⁴ BOA, A.AMD. Dosya No: 11, Vesika 57, Tarih: 1265.12.4

1268/miladi 1852 yıllarında Seyyid Mehmed Said Efendi,¹¹⁶ hicri 1271/miladi 1854 yıllarında Refet Efendi,¹¹⁷ hicri 1273/miladi 1856 yıllarında Hacı Hüseyin Efendi,¹¹⁸ hicri 1277/miladi 1860 yıllarında Ahmed Edib Efendi,¹¹⁹ hicri 1280/miladi 1864 yıllarında Rauf Efendi ve hicri 1281/miladi 1865 yıllarında Hacı Hüseyin Efendi yapmıştır.¹²⁰

Hicri 4 Zilhicce 1265/miladi 21 Ekim 1849 tarihli tezkire-i sâvide, Üsküp Evkaf Müdürü Mehmed Efendi'nin bazı olumsuz hareketlerinden dolayı azledildiği, yerine Abullatif Efendi'nin tayin olunduğu yazılmıştır.¹²¹ Mehmed Efendi'nin nasıl bir olumsuz hareketleri içinde olduğunu başka bir vesikada görmekteyiz. Mehmed Efendi Üsküp'teki evkaf hasılatından Evkaf-ı Hümayun Hazinesi'ne gönderilmesi gereken 47.926 kuruş 30 akçeyi göndermemiş ve bu meblağ zimmetine geçmiştir. Evkaf-ı Hümayun bu meblağı Mehmed Efendi'den talep etmiş ancak Mehmed Efendi vefatına kadar ödememiştir. Evkaf-ı Hümayun hicri 1278/miladi 1862 yılında zimmete geçen bu meblağı Mehmed Efendi'nin mirasçılarından talep etmiş ve Rum Kadıaskeri'ne durumu bildirir bir takrir yazmıştır.¹²² Hicri 10 Cemaziye'l-ahir 1271/miladi 28 Şubat 1855 tarihli başka bir vesikada Üsküp Evkaf Müdürü Mehmed Efendi'nin maddi durumunun oldukça iyi olduğu görülmektedir. Mehmed Efendi'nin, Selanik'te oturan Arslan Cevani adlı kişide 61.000 kuruş alacağı vardır. Lakin Arslan Cevani borcunu pek de ödemek istemez. "Leyte lealle" (belki olabilir) diyerek borcu erteler durur. Bunun üzerine Mehmed Efendi, borcunu almak için Selanik Valisine bir yazı yazarak borcunun Arslan Cevani'den alınmasını talep eder.¹²³

Hicri 1266 yılında Üsküp Evkaf Müdürü Abdullatif Efendi, hicri 1266 senesi Muharrem ayının başından 1267 senesi Safer ayı sonuna kadar 14 aylık dönemde, Üsküp, Kalkandelen, Prizren ve Kumanova'da bulunan vakıflarda vaki olan ferağ ve intikalat haraçları, mahlulat rusumatı, tellaliye, ihbariye, haraç-ı istifa, hisse-i müteveli, hisse-i cabi ve katibleri açıklayan bir defter tutmuş ve bu defteri Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne göndermişti.¹²⁴ Hicri 4 Cemaziye'l-ahir 1268 /miladi 26 Mart 1852 tarihli takrirden Üsküp Evkaf Müdürünün tebdil edildiği yazılmakta, ancak bu tebdilin keyfiyeti hakkında bilgi verilmemektedir.¹²⁵ Başka bir vakıf defterinde hicri 1268/miladi 1852 yılında Seyyid Mehmed Said'in Üsküp Evkaf Müdürü olduğu görülmektedir.¹²⁶ Hicri 1273/miladi 1857 yılında Üsküp Evkaf Müdürlüğü'ne müdür olarak Hacı Hüseyin tayin edilir. Hacı Hüseyin, hicri 1277/miladi 1881 yılına kadar bu görevini sürdürür ve görev yaptığı dört yılın muhasebe kayıtlarını tutarak Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne bildirir.¹²⁷ Hicri 1277/miladi 1861 yılında Hacı Hüseyin'den sonra Üsküp Evkaf Müdürlüğü'ne Ahmed Edib Bey tayin edilir.¹²⁸

Meclis-i Muhasebe-i Maliyye azasından Şakir Efendi, Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne gönderdiği hicri 27 Cemaziye'l-evvel 1275 /miladi 2 Ocak 1859 tarihli tezkirede, Bosna Evkaf Müdürlüğü'nün eski müdürü Müderris Osman Kemaleddin Efendi'nin son zamanlarda boşta kaldığını ve sıkıntılar çektiğini, bu sebeple Üsküp veya Selanik Evkaf Müdürlüğü'nden birine tayin edilmesini ister.¹²⁹ Evkaf- Hümayun Nezareti'nden cevap gelmeyince Şakir Efendi 3 ay sonra hicri 15 Şaban 1275/miladi 20 Mart 1859 tarihinde tekrar bir tezkire daha yazar ve bu tezkirede Osman Kemaleddin Efendi'nin ziyadesiyle ıstırap ve zarurete düçar olduğunu belirtmiş ve uygun bir evkaf müdürlüğüne tayin edilmesini talep etmiştir.¹³⁰ Evkaf- Hümayun Nezareti'nin bu talebe cevap verip vermediği, cevap verse de nasıl bir muamelede bulunduğu ile ilgili bir bilgiye ulaşamadık. Ancak Şakir Efendi'nin bu talebi, Hicri 1275 yılında Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nün boşta olduğunu ve evkaf müdürlüklerine tayin edilmede referans ve taleplerin değerlendirilmeye alınabileceği hususunu akıllara getirmektedir.

Hicri 1272/miladi 1855/56 senesinde Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nün Eski Müdürü Refet Efendi'nin kardeşi Ali Efendi, uhdeleri altında bulunan Üsküp'e bağlı Nevasil Karadağ, Bardakça, Ormanlı, Hasan Bey, Bağaruşa ve Matka köylerinin öşürlerini Üsküp sakinlerinden Menzilci Çelebi Ağa'ya taksitli olarak 58.000

¹¹⁵ BOA, EV.D.14170, BOA, A.DVNSRSK.D.179, s.225,

¹¹⁶ BOA, EV.D.14636, s.6

¹¹⁷ BOA, A.MKT.DV. Dosya No: 109, Vesika 33, Tarih: 1273.N.22

¹¹⁸ BOA, A.DVNSRSK.D.194

¹¹⁹ BOA, EV.D.18289, BOA, A.DVNSRSK.D.198, s.103, BOA, EV.D.17300, s.9, BOA, A.DVN.SRSK.D.196, s.119, BOA, A.DVNSRSK.D.195, s.184

¹²⁰ BOA, A.MKT.MHM, Dosya No: 386, Gömlek No: 66, Tarih: 1284.Ra.4

¹²¹ BOA, A.AMD. Dosya No: 11, Vesika 57, Tarih: 1265.12.4

¹²² BOA, A.MKT.NZD. Dosya No: 405, Vesika 22, Tarih: 1278.N.4

¹²³ BOA, A.MKT.UM. Dosya No: 184, Vesika 11, Tarih: 1271.C.10

¹²⁴ BOA, EV.D.14170

¹²⁵ BOA, A.M. Dosya No: 10, Vesika 5, Tarih: 1268.6.4

¹²⁶ BOA, EV.D.14636, s.6

¹²⁷ BOA, EV.D.18289

¹²⁸ BOA, EV.D.18289

¹²⁹ BOA, A.MKT.NZD. Dosya No: 273, Gömlek No: 54, Tarih: 1275.ca.27

¹³⁰ BOA, A.MKT.NZD. Dosya No: 279, Gömlek No: 54, Tarih: 1275.ş.15

kuruş bedel ile ihale etmiştir. Menzilci Çelebi Ağa, bu bedelden 12.848 kuruşu teslim etmiş kalan 45.152 kuruş için Üsküp Hanedanından Galib Bey'in muvacehesinde mukavele yazarak sened yaptırmıştır. Daha sonra bu miktardan 13.100 kuruş daha ödemiş ve 32.052 kuruş kalmıştır. Ali Efendi, Menzilci Çelebi Ağa'nın kalan borcunu ödemesi ve ödemediği takdirde hakkında ihzar yazılarak mahkemeye zorla getirileceğini belirtmiştir.¹³¹

Üsküp Evkaf Müdürlüğü'ne hicri Muharrem 1280/miladi Haziran 1863 tarihinde müdür olarak Rauf Bey tayin edilir. Rauf Bey daha önce Hariciye Mektubi Odası Hulefası'ndan bir kişidir. Rauf Bey, bu görevini hicri 1284/miladi 1864 tarihine kadar başarıyla sürdürür.¹³² Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nde çalışan müdürlerin başarılı çalışmaları gerek Üsküp Meclisi gerekse Evkaf-ı Hümayun Nezareti tarafından taltif ve teşekkürle karşılık buluyordu. Bu taltif ve teşekkürle layık görülenlerden birisi de Üsküp Evkaf Müdürü Rauf Bey olmuştur. Rauf Bey, dört yıldır daire işlerindeki başarılı çalışmalarından, evkaf ile ilgili nizamname ve kanunları iyi bir şekilde uygulamasından, vakıf defterlerinin ve cetvellerinin düzenli bir şekilde tutulmasından, hüsn-i iradesinden ve halkla olan iyi ilişkilerinden dolayı Üsküp Sancağı Meclisi tarafından 21 Muharrem 1284/miladi 26 Haziran 1864 tarihinde taltif ve teşekkürle layık görülmüş ve bu taltifi havi mazbata hicri 29 safer 1284/miladi 2 Temmuz 1867 tarihinde Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne gönderilmiştir.¹³³

2.4.2. Evkaf Azaları

Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nde çalışan görevlilerden bir grubu da evkaf azalarıydı. Bu evkaf azalarının en önemli görevi, Üsküp Evkaf Müdürlüğü'ne bağlı vakıfların özellikle muhasebe defterlerinin denetim ve kontrolünü yapmaktır. Evkaf azaları, vakıfların muhasebe defterlerinde imza yetkisine sahiptirler. Muhasebe defterlerindeki vakıf kayıtlarına evkaf müdürüyle beraber azalar da mühür basıyordu. Vakıf azaları, vakıfların ferağ ve intikalat durumlarının kontrol edilip kayıt altına alınmasını gözetiyorlardı.¹³⁴ 1266-1277 yıllarında Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nde 8 tane evkaf azası vardı. Bu azaların isimlerine Üsküp vakıflarının muhasebe kayıtlarının tutulduğu defterlerde rastlamak mümkündür. 1267 yılına ait bir evkaf defterinde muhasebe kayıtlarının genel değerlendirmelerinin yapıldığı son sayfada evkaf müdürlüğü azalarının mühürleri vardır. Bu defterde isimleri okunabilen azaların isimleri şunlardı. Seyyid Mehmed, Seyyid İsmail, Abdullah ve Mehmed Şakir.¹³⁵

2.4.3. Ser-katib-i mal

Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nde çalışan görevlilerden birisi de Ser-katib-i mal idi.¹³⁶ Ser-katib-i mal, vakıfların mallarını kayıt altına alan, bununla ilgili iş ve işlemleri yapan görevliydi. Müdürlükteki vakıf defterleriyle ilgilenen ser katib-i mal, vakıflardan elde edilen gelirlerin kaydı ve Evkaf-ı Hümayun'a gönderilecek meblağın işleriyle de uğraşıyordu.¹³⁷

2.4.4. Katib

Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nde çalışan görevlilerden birisi de katipti.¹³⁸ Hicri 1290/miladi 1873 yılına ait bir evkaf defterinde, Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nde çalışan katibin 3 aylık maaşının 624 kuruş olduğu görülür. Buna göre katib aylık 208 kuruş maaş alıyordu.¹³⁹

2.4.5. Cabi

Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nde vazife yapan görevlilerden birisi de Cabi idi.¹⁴⁰ Cabi vakfın gelirlerini toplayan görevli demektir.

2.4.6. Emin-i Sandık

Emin-i sandık veznedar demektir.¹⁴¹ Emin-i sandık Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nde çalışan ve bu müdürlüğün mali işlemlerinde vezne işiyle uğraşan bir memur idi. Hicri 1290/miladi 1873 yılında Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nde çalışan bir emin-i sandık aylık 168 kuruş maaş alıyordu.¹⁴²

2.4.7. Evkaf Muhasebecisi

Müdürlüğün en önemli görevlilerinden birisi Evkaf Muhasebecisi idi. Evkaf Muhasebecisi Üsküp'teki vakıfların muhasebe kayıtlarını kontrol ediyor ve Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nün hazırlaması gereken evkaf muhasebe defterini hazırlıyordu. Bu muhasebe defterinde Üsküp'teki tüm vakıfların mali

¹³¹ BOA, A.MKT.DV. Dosya No: 109, vesika 33, Tarih: 1273.N.22

¹³² BOA, A.MKT.MHM, Dosya No: 386, Gömlek No: 66, Tarih: 1284.Ra.4

¹³³ BOA, A.MKT.MHM, Dosya No: 386, Gömlek No: 66, Tarih: 1284.Ra.4

¹³⁴ BOA, EV.D.14170

¹³⁵ BOA, EV.D.14170

¹³⁶ BOA, EV.D.14170

¹³⁷ BOA, EV.D.14170

¹³⁸ BOA, EV.D.19676, s.3

¹³⁹ BOA, EV.D.19676, s.3

¹⁴⁰ BOA, EV.D.14170

¹⁴¹ <http://www.sozlukanlaminedir.net/sandik-emini-nedir-sandik-emini-ne-demek/>

¹⁴² BOA, EV.D.19676, S.3

hesapları, her bir vakfın gelirleri, giderleri hakkında icmal bilgileri bulunuyordu.¹⁴³ Evkaf Muhasebecisi, Üsküp vakıflarında vuku bulan ferağ ve intikalat keyfiyetinin özetini çıkarıyor,¹⁴⁴ vakıflarla ilgili yapılan iş ve işlemler için belli bir oranda alınan verginin hesaplarını tutuyor ve Üsküp Evkaf Müdürlüğü'ne ayrılan meblağ ile Evkaf-ı Hümayun Nezareti Hazinesi'ne gönderilecek meblağın hesaplarını yapıyordu.¹⁴⁵ Rumi 1287/miladi 1871 yılında Üsküp Evkaf Muhasebecilik görevini Ahmed Reşid Efendi yürütmektedir. Ahmed Reşid Efendi, Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nün Rumi 1287 yılı Kanun-ı evvel ve şubat ayı arasındaki 3 aylık dilimin masraflarını çıkarıp kaydını yapmıştır.¹⁴⁶

2.4.8. Odacı

Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nde çalışan görevlilerden birisi de odacı idi. Odacı müdürlüğün temizlik ve ısınma işlerini yapıyor, getir götür işlerinde yardımcı oluyordu. Üsküp Evkaf Dairesi'nin masraflarıyla ilgili bilgilerden bahseden bir evkaf defterinde, odacının hicri 1290/miladi 1873 yılında üç aylık maaşının 180 kuruş olduğu görülür. Bu da odacının aylık 60 kuruş maaş aldığını göstermektedir.¹⁴⁷

2.4.9. Dellal

Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nde görev yapanlardan birisi de dellal idi.¹⁴⁸ Üsküp Evkaf Müdürlüğü, vakıf arazilerinin kullanım haklarını satışa sunduğu ve ihale ettiği zaman bu satışın ve ihalenin duyurusunu dellal yapıyordu. Evkaf Müdürlüğü'nün halka yönelik yapmasını istediği başka duyurular da yine dellal tarafından yapılıyordu.¹⁴⁹

2.5. Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nün Görevleri

Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nün görevleri, 1871 yılında yayınlanan "İdare-i Umumiyye Vilayet Nizamnamesi"nin 32. ve 33. maddesinde "Evkaf Müdürlerinin Vezaifi" başlığı altında ifade edilen görevlerden oluşuyordu. Mezkur maddeler şunlardı. "Otuzikinci Madde: Evkaf müdürlerinin vezaifi evvela emval-i evkafın tahsiliyle evkat-ı mu'ayyenesiyle Hazine-i Evkaf'a irsalinden, saniyen me'huzat ve medfu'atın idare-i hesabiyeye ve kaydiyesinden, salisen her sene evkaf-ı mülhaka mütevellileri hesaplarının rü'yetleriyle fazla-i evkafdan nizamen hazineye ve muhasib ve muharrirlere aid rüsumun istifasından, rabian evkaf-ı mazbutanın tamirat ve mübaya'atından, hamisen tevcih-i cihat ve vezaife müteallik muamelat ile meşrutun lehi olmayan vakıfların tahkik ve tedkikinden, sadisen sandık idarelerine ve ferağ ve intikalat ve mahlulata nezaretden ve umum evkaf hakkında evkaf nizamının muhafaza-i ahkamından ibarettir. Otuzüçüncü Madde: evkaf müdürleri madde-i sabıkada muharrer vezaif fi 19 Cumade'l-uhra 1280 tarihinde vaz olunan nizam ahkamına tevfiik ederler."¹⁵⁰

Bu nizamnamede ve arşiv belgelerinde tespit ettiğimiz kadarıyla Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nün görevlerini şu şekilde sıralayabiliriz.

2.5.1. Vakıflarda görevli olanların işlerini zamanında ve düzenli yapılmasını sağlamak

Evkaf Müdürlüklerinin en önemli vazifelerinden birisi maiyyetindeki vakıflarda görevli olan kişilerin işlerini, zamanında ve düzenli olarak yapılmasını sağlamak ve denetlemektir. Üsküp Evkaf Müdürlüğü kendine bağlı vakıflarda mütevellilerin ve tüm görevlilerin vazifelerini yerine getirmelerini arzu ediyordu. Zira Evkaf Müdürlüğü kurulmadan önce ve kurulduktan sonra olması gereken buydu. Evkaf Müdürlüğü kurulmadan önce Yedinci Baş Mehmed Kulları Üsküp'teki mütevellilerinin her birine bir mektup göndermiş ve bu mektupta mütevellileri, vakıf reayasını gözetmesi, imaretlerini işletmesi, vakıfta görevli olanların vazifelerini vakti zamanında eda etmeleri gibi hususlara riayet etmelerini istemişti.¹⁵¹ Üsküp Evkaf Müdürlüğü kurulduktan sonra da vakıf görevlilerinin bu sorumluluğu yerine getirmesi gerekiyordu.

2.5.2. Vakıflar hakkındaki kanun ve nizamnameleri uygulamak

Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nün önemli görevlerinden birisi de vakıflar hakkında çıkarılan kanunlar ve nizamnamelerin vakıflara duyurulması ve bunların uygulanması idi. Evkaf-ı Hümayun Nezareti tarafından gönderilen nizamnamelerden birisi Anadolu ve Rumeli'deki tekke ve zaviyeler hakkındaydı. Üsküp Evkaf Müdürlüğü'ne de gönderilen bu nizamnamede, meşihat ve zaviyedarlık cihetleri boş kalan tekke ve zaviyelere, nesli ve hasebi belli olmayan ve ehliyetten uzak kimselerin mutasarrıf olmaları durumunda bu kimselerin görevlerinin sonlandırılıp yerine meşayih ve dervişanın da kabul ve ittifak ettiği ehil kimselerin tayin edilmesi hususuna değinilmiştir.¹⁵²

¹⁴³ BOA, EV.D.21523

¹⁴⁴ BOA, EV.D.17658, BOA, EV.D.15677, BOA, EV.D. 13719, s.54-60, BOA, EV.D. 15041

¹⁴⁵ BOA, EV.D.29404. s.1-3

¹⁴⁶ BOA, EV.D.19676, s.3

¹⁴⁷ BOA, EV.D.19676, s.13

¹⁴⁸ BOA, EV.D.14170

¹⁴⁹ BOA, EV.D.14170

¹⁵⁰ Akgündüz, 2015: 485,

¹⁵¹ TSMA, E.10400

¹⁵² BOA, C.E.1597

2.5.3.Vakıf varidat defterlerini tutmak ve varidat bilgilerini Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne göndermek

Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nün en önemli görevlerinden birisi Üsküp'te bulunan tüm vakıfların gelirlerinin bilgilerini bir defterde tutmak ve bu bilgileri İstanbul'daki Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne göndermektir. Hicri 1278/miladi yılına ait bir vesikada Evkaf Müdürlüğü'nün bu göreviyle alakalı şu ifadeler yer verilmiştir. "Üsküb'te kain bilcümle cevami ve mesacid-i şerife ile tekye ve türbelerin mikdar-ı varidatını mübeyyin tanzim ve irsali olunan defter"¹⁵³ Evkaf-ı Hümayuna Nezareti evkaf müdürlüklerinden gönderilecek bu varidat defterlerinin zamanında gelmesi hususuna oldukça önem veriyordu. Üsküp Evkaf Müdürlüğü varidat defterinin zamanında gönderilmesine dikkat ediyor ve gönderdiğine dair ayrıca bir yazı da yazıyordu. Bununla ilgili olarak hicri 1277/miladi 1861 yılına ait bir belgede "Üsküb'de kain bilcümle cevami ve mesacid-i şerife ile tekye ve türbelerin mikdar-ı varidatı mübeyyin bir kıta defterin tanzim ve irsali esna-yı seyahat-ı senaveride Üsküb Evkaf Müdürünü ifade ve tenbih olunmuşdu. Ol babda tanzim olunan defterde irsal olunduğuna dair muma ileyh tarafından varid olan şukka..."¹⁵⁴ denilerek varidat bilgilerini içeren defterin, Evkaf-ı Hümayun'a irsal olunduğu (gönderildiği) açıkça ifade edilmiştir. Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nden İstanbul'daki Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne 100'den fazla evkaf defteri gönderilmiştir. Bu evkaf defterleri günümüzde Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı'na bağlı arşivlerde muhafaza edilmektedir.¹⁵⁵

2.5.4.Evkaf hasılatından bir miktar meblağı (vergiyi) toplayıp Evkaf-ı Hümayun Nezareti Hazinesi'ne göndermek

Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nün bir görevi de Üsküp'teki vakıfların varidatlarından topladığı verginin bir kısmını Evkaf-ı Hümayun Nezareti Hazinesi'ne göndermektir.¹⁵⁶ Bu anlamda Evkaf-ı Hümayun'a gönderilecek miktarın belli bir oranı vardı. Bu orana göre hesaplanıp gönderiliyordu. Evkaf-ı Hümayun'a gönderilecek vergi oranı vakfın gelirlerinin binde iki yüz kuruşuna denk geliyordu. Hicri 1261 senesinde Üsküp'te Kaçanikli Mehmed Paşa Vakfı'nın 21579 kuruş gelirden bazı ufak masraflar çıktıktan sonra binde iki yüz kuruş oranı hesabıyla Evkaf-ı Hümayun'a 4656 kuruş gönderilmiştir.¹⁵⁷ Evkaf-ı Hümayun bu miktarı teslim aldığı anda, Üsküp Sancağı'na bir yazı göndererek meblağı teslim aldığını bildiriyordu.¹⁵⁸ Bununla ilgili hicri 1279/miladi 1862 yılına ait bir belge, "Üsküb Sancağı evkaf-ı şerifesi hasılatından irsal olunan meblağın teslim-i hazine olunduğuna dair 8 Receb 1279 tarihiyle Üsküb Evkaf Müdürü'ne (gönderilen) tahrirat"¹⁵⁹ bu durumu açıkça ifade etmektedir.

Hicri 1273-1277 /miladi 1857-1861 yılları arasında Üsküp Evkaf Müdürlüğü yapan Hacı Hüseyin görev yaptığı 4 yılda Üsküp vakıflarından toplam 85.669 kuruş tahsil etmiş ve bu tahsil ettiği miktarın 20.000 kuruşunu Evkaf-ı Hümayun Hazinesi'ne göndermiştir. Bu da Üsküp vakıflarından yıllık ortalama 5.000 kuruş Evkaf-ı Hümayun Hazinesi'ne gönderildiği anlamına gelmektedir.¹⁶⁰ Hicri 1277/miladi 1861 yılında Üsküp Evkaf Müdürlüğü'ne tayin edilen Ahmed Edib Bey¹⁶¹ hicri 17 Şaban 1278 tarihinde Evkaf-ı Hümayun Hazinesi'ne 10.473 kuruş göndermiş, bu meblağın 473 kuruşu posta ücreti olarak kesilmiştir.¹⁶²

Evkaf-ı Hümayun Nezareti, evkaf müdürlükleri tarafından kendi hazinesine gönderilmesi gereken meblağın gönderilip gönderilmediğini sıkı bir şekilde takip ediyordu. Bu meblağın gönderilmesi konusunda birinci derecede evkaf müdürlerini sorumlu tutuyor hatta gönderilmediği takdirde bu meblağı evkaf müdürlerinin zimmetinde borç olarak değerlendiriyor ve evkaf müdürlerinin kendisinden bizzat tahsil

¹⁵³ BOA, A.MKT.MHM, Dosya No: 230, s.56, Tarih: 1278.S.4

¹⁵⁴ BOA, A.MKT.MHM, Dosya No: 220, Vesika 90, Tarih: 1277.ZA.20

¹⁵⁵ BOA, EV.D.15390, BOA, EV.D.15425, BOA, EV.D.15430, BOA, EV.D.29404, BOA, EV.D.13059, BOA, EV.D.13719, BOA, EV.D.14407, BOA, EV.D.14636, BOA, EV.D.15026, BOA, EV.D.15041, BOA, EV.D.15173, BOA, EV.D.15348, BOA, EV.D.15390, BOA, EV.D.15435, BOA, EV.D.15821, BOA, EV.D. 16394, BOA, EV.D.16705, BOA, EV.D.16853, BOA, EV.D.16989, BOA, EV.D.17473, BOA, EV.D.17658, BOA, EV.D. 18050, BOA, EV.D.18677, BOA, EV.D.21523, BOA, EV.D.24072, BOA, EV.D.26053, BOA, EV.D.26424, BOA, EV.D.26529, BOA, EV.D.26863, BOA, EV.D.26917, BOA, EV.D.27127, BOA, EV.D.27149, BOA, EV.D.27241, BOA, EV.D.27301, BOA, EV.D.27330, BOA, EV.D.27347, BOA, EV.D.27369, BOA, EV.D.27410, BOA, EV.D.27796, BOA, EV.D.28113, BOA, EV.D.28117, BOA, EV.D.28151, BOA, EV.D.28264, BOA, EV.D.28338, BOA, EV.D.28284, BOA, EV.D.28459, BOA, EV.D.28507, BOA, EV.D.28571, BOA, EV.D.28721, BOA, EV.D.28751, BOA, EV.D.28782, BOA, EV.D.28914, BOA, EV.D.28952, BOA, EV.D.29109, BOA, EV.D.29219, BOA, EV.D.29290, BOA, EV.D.29319, BOA, EV.D.29336, BOA, EV.D.29367, BOA, EV.D.29538, BOA, EV.D.29986, BOA, EV.D.30312, BOA, EV.D.30344, BOA, EV.D.30399, BOA, EV.D.30538, BOA, EV.D.30615, BOA, EV.D.30652, BOA, EV.D.30685, BOA, EV.D.30877, BOA, EV.D.31000, BOA, EV.D.34741, BOA, EV.D.2853, BOA, EV.D.5193, BOA, EV.D.11437, BOA, EV.D.11438, BOA, EV.D.13906, BOA, EV.D.12668, BOA, EV.D.13930, BOA, EV.D.14006, BOA, EV.D.14170,

¹⁵⁶ BOA, A.MKT.UM, Dosya No: 564, Gömlek No:54, Tarih: 1278.Za.14

¹⁵⁷ BOA, EV.D.12671, BOA, ŞD.165-54 s.2

¹⁵⁸ BOA, EV.D.17901, s.15

¹⁵⁹ BOA, EV.D.17901, s.15

¹⁶⁰ BOA, EV.D.18289

¹⁶¹ BOA, EV.D.18289

¹⁶² BOA, EV.D.17634

ediyordu.¹⁶³ Evkaf müdürü, görevinden ayrılrsa bile bu meblağı almadan müdürün peşini bırakmıyor ve zimmete geçmiş olan meblağı almak için gerekli resmi işlemleri devam ettiriyordu. Bu muameleyle karşı karşıya kalan birçok evkaf müdürü vardı. Onlardan birisi de Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nün eski müdürü Kemalmaz Mehmed Ağa idi. Mehmed Ağa görevinden ayrıldıktan sonra bile zimmetinde bulunan 76.131 buçuk kuruşu ödemediği için takibata alınmıştı. Evkaf-ı Hümayun Nezareti, Üsküp Vali-i Kaymakamı Vasif Paşa'ya gönderdiği yazıda mezkur meblağın hızlı ve acil bir şekilde Mehmed Ağa'dan tahsil edilmesini istemiştir.¹⁶⁴ Evkaf-ı Hümayun Nezareti, zimmetlerine geçen meblağı ödemedi vefat eden evkaf müdürleri olursa bu meblağı bunların varislerinden talep ediyordu.¹⁶⁵ Hicri 1278/miladi 1862 yılında, zimmetinde olan 47.926 kuruş 30 akçeyi Evkaf-ı Hümayun Nezareti Hazinesi'ne göndermeden vefat eden Eski Evkaf Müdürü Mehmed Efendi'nin mirasçılarında bu meblağ talep edilmiştir.¹⁶⁶

Üsküp Evkaf Müdürlüğü'ndeki görevliler, Evkaf-ı Hümayun Hazinesi'ne gönderilen meblağın hazine tarafından teslim alınıp alınmadığını evkaf defterlerinin son sayfasında ayrıca belirtiyorlardı. Bir kaç yıl geçmiş olmasına rağmen halen gönderilmeyen meblağlar tekrar talep ediliyordu.¹⁶⁷ Evkaf-ı Hümayun yetkilileri, Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nün 1280 yılında Evkaf-ı Hümayun Hazinesi'ne göndermesi gereken 820 kuruş 30 pare meblağın 1282 yılında halen gelmediğini ifade ederek bu meblağı tekrar talep etmiş ve nihayet gönderilen bu meblağın teslim bilgilerini evkaf defterine 19 Muharrem 1282 tarihinde kaydetmiştir.¹⁶⁸

Üsküp Evkaf Müdürlüğü, Rumi 1314-1316 /miladi 1898-1901 tarihleri arasında Üsküp ve tevabiindeki evkafta vaki olan iş ve işlemler karşılığında vakıflardan çeşitli vergiler toplamış ve bu üç yılda Evkaf-ı Hümayun Nezareti Hazinesi'ne 63.501 kuruş göndermiştir.¹⁶⁹ Üsküp'te Abdalbaki Efendi Vakfı'na ait Cüzhanesi Vakfı'nın, 1255-1260 yılları arasında 14515 kuruş geliri 7735 kuruş ise masrafı vardır. Masraflar çıktıktan sonra vakfa kalan 6780 kuruştan 1298 kuruş, Evkaf-ı Hümayun Hazinesi'ne gönderilmiştir. Üsküp Evkaf Müdürlüğü'ne ise 325 kuruş ayrılmıştır.¹⁷⁰ Üsküp'ün en büyük vakıflarından olan Gazi Yahya Paşa Vakfı 1256-1260 yılları arasındaki beş yıllık süreçte masraflar çıktıktan sonra 41.934 kuruş gelir elde etmiştir. Üsküp Evkaf Müdürlüğü, Gazi Yahya Paşa Vakfı'nın bu yıllık gelirlerinden Evkaf-ı Hümayun Nezareti Hazinesi'ne 10.063 kuruş göndermiştir.¹⁷¹

Evkaf-ı Hümayun Nezareti, Hicri 1321/miladi 1904 yıllarında vakıflardan Evkaf-ı Hümayun'a gönderilen bin kuruştan iki yüz elli kuruş bedelin haricinde ayrıca vakıfların arta kalan gelirlerinden rubu (dörtte bir) ve sülüs (üçte bir) oranında bir miktarın daha gönderilmesini istemiştir. Üsküp'teki Gazi İshak Bey Vakfı, Gazi İsa Bey Vakfı, Gazi Yahya Paşa Vakfı ve Mehmed Paşa Vakfı mütevellileri, Evkaf-ı Hümayun'un istediği bu ek bedelin gönderilmesine karşı çıkmışlar ve Evkaf-ı Hümayun'a itiraz dilekçesi göndererek, Nizamnamesinin yayınlandığı hicri 1280/miladi 1863 yılından beri yaklaşık 40 yıldır böyle bir fazla bedelin gönderilmediğini ifade ederek bu miktarı göndermek istemediklerini söylemişlerdir.¹⁷² Evkaf-ı Hümayun ise mütevellilerin bu arzularını Şura-yı Devlete havale etmiştir.¹⁷³

2.5.5.Vakıf arazilerinin kullanım haklarını müzayede usulüyle satışını yapmak

Üsküp Evkaf Müdürlüğü, boşta kalmış vakıf arazilerinin kullanım haklarını, müzayede usulüyle satışa çıkarıyor ve bu satış işlemlerini yaptığı için resm-i adi, dellaliye bedeli, ihbariye bedeli ve harac-ı intikal adı altında dört kalemde vergi tahsil ediyordu. Yapılan tüm işlemler vakıf defterlerine kaydediliyordu.¹⁷⁴ Üsküp Evkaf Müdürlüğü, 1267 yılında Kebiri Mehmed Çelebi Vakfı'na ait Kalkandelen kazasına bağlı Galata köyündeki arazi ve müsakkafatın mutasarrıfı Mustafa bila-veled ölünce müzayede usulüyle mezkur arazinin kullanım hakkının satışını gerçekleştirmiştir. Bu amaçla öncelikle müzayedenin duyurulması için dellal görevlendirmiş ve müzayede sonunda mezkur araziye Virabçişte köyünden Mehmed ve kardeşlerine 2101 muaccel bedelle satışını yapmıştır.¹⁷⁵ Üsküp Evkaf Müdürlüğü, hicri 1267 yılında Kebiri Mehmed Çelebi vakfına ait Galata köyündeki bir arazi ve bir bab menzilin kullanım hakkını 800 kuruş bedelle Süleyman ve Hatice Hatuna, aynı vakfa ait Kalkandelen kasabasında Tekke Mahallesi'ndeki bir arsanın kullanım hakkını müzayedeyle 300 kuruş muaccel bedelle Uzri ve kardeşlerine,

¹⁶³ BOA, A.MKT.NZD. Dosya No: 405, Vesika 22, Tarih: 1278.N.4, BOA, A.MKT.UM, Dosya No: 564, Gömlek No:54, Tarih: 1278.Za.14

¹⁶⁴ BOA, A.MKT.UM, Dosya No: 564, Gömlek No:54, Tarih: 1278.Za.14

¹⁶⁵ BOA, A.MKT.NZD. Dosya No: 405, Vesika 22, Tarih: 1278.N.4

¹⁶⁶ BOA, A.MKT.NZD. Dosya No: 405, Vesika 22, Tarih: 1278.N.4

¹⁶⁷ BOA, EV.D.19524 s.50

¹⁶⁸ BOA, EV.D.19524 s.50

¹⁶⁹ BOA, EV.D.29404. s.1-3

¹⁷⁰ VGMA, Defter No: 988, sayfa 286, sıra 184

¹⁷¹ BOA, EV.D.11438 s.2

¹⁷² BOA, ŞD.165-54, s.2

¹⁷³ BOA, ŞD.165-54, s.3

¹⁷⁴ BOA, EV.D.14170

¹⁷⁵ BOA, EV.D.14170

yine aynı vakfa ait Kalkandelen’de Tekke Mahallesi’ndeki vakfa ait boş bir vakıf arsasının kullanım hakkını 150 kuruş muaccel bedelle Todor ismindeki bir zimmiye, Kalkandelen’de Tekke Mahallesi’ndeki aynı vakfa ait boş bir arsanın kullanım hakkını 50 kuruş muaccel bedelle Taşo ismindeki bir zimmiye müzayede usulüyle satışını yapmıştır¹⁷⁶ Üsküp Evkaf Müdürlüğü, 1267 yılında Gazi İsa Bey Vakfına ait Üsküp’te Tophane Mahallesi’nde bir kıta tarlanın kullanım hakkını müzayedeyle Üsküplü Salih Beye muaccel bedelle 7050 kuruşa satmıştır. Aynı yılda Gazi Mustafa Paşa Vakfı’na ait Üsküp’te Tophane mahallesinde bir kıta tarlanın kullanım hakkını müzayede usulüyle Üsküplü Salih Bey’e muaccel bedelle 7050 kuruşa satmıştır.¹⁷⁷ Üsküp Evkaf Müdürlüğü’nün yapmış olduğu bu hizmetlerin örneklerini çoğaltmak mümkündür.

2.5.6.Mütevellisi olmayan vakıfların tevliyet işlerini yürütmek

Üsküp Evkaf Müdürleri Üsküp’te bulunan ve mütevellisi olmayan vakıfların tevliyet işlerini yürütmekle de görevliydi. Hicri 1277/miladi 1861 yılında Üsküp’te Yahya Paşa Vakfı’nda tevliyet görevini yürüten Mehmed, babasının vakfa olan ihanetinden dolayı emin bir kişi olarak görülmeyince tevliyet görevi Mehmed’den alınarak Üsküp Evkaf Müdürünün uhdesine verilir. Evkaf Müdürü, Yahya Paşa Vakfı’na yeni ve güvenilir bir mütevelli tayin edilinceye kadar vakfın tevliyet işlerini yürütmüştür.¹⁷⁸

2.5.7.Vakıf eserlerinin tamir ve tadilatlarına nezaret etmek

Üsküp Evkaf Müdürlüğü, Üsküp’te bulunan vakıf eserlerinin tamir ve tadilatına nezaret ediyor, tadilatlarıyla ilgileniyor ve bu konuyla alakalı yazışmaları yapıyordu. Hicri 1314/miladi 1896 yılında Üsküp’te Yahya Paşa Camii’nin son cemaat mahallinde tamir ve tadilata ihtiyaç duyulmuştu. Bu bölümün tavan ve sıvalarının yenilenmesi için yapılan keşifte tadilatın 1785 kuruş tuttuğu belirlendi. Ancak tamirat işleri daha da genişleyince tadilatın 7780 kuruşa mal olacağı hesaplandı. Üsküp Evkaf Müdürlüğü, Evkaf-ı Hümayun Nezareti’ne bir yazı göndererek tamiratın başlaması için izin istedi. İzin talebi buradan Şura-yı Devlete havale olundu. Şura-yı Devlet’te yapılan görüşmeler neticesinde yirmi azanın ve Dahiliye Dairesi Reisi’nin onayı ile Yahya Paşa Camii’nin tadilatının Üsküp Evkaf Müdürlüğü’nün nezaretinde yapılmasına karar verildi ve tadilat masraflarının Yahya Paşa Vakfı’nın hicri 1291 yılına ait bir yıllık geliri olan 122000 kuruştan karşılanması istendi.¹⁷⁹

2.5.8. Üsküp vakıflarında tayin ve tevcih işlemlerini yapmak

Üsküp Evkaf Müdürlüğü’nün en önemli görevlerinden birisi de vakıflardaki tayin, tevcih, kasr-ı yedle ilgili iş ve işlemleri gerçekleştirmektir.¹⁸⁰ Üsküp vakıflarında görevlilerin tayin ve tevcih işlemleri belli bir prosedüre göre gerçekleşiyordu. Bu prosedür zaman içindeki farklı uygulamalarla değişiklik arz edebiliyordu.

Evkaf-ı Hümayun Nezareti kurulmadan (1826 yılından) önce Üsküp’te bulunan vakıflarda çalışan görevlilerin tayin ve tevcih işlemlerinde yine de belli bir disiplin söz konusuydu. Vakıf müesseselerinde bir görev boş kaldığında ve yeni birisinin atanması icap ettiğinde vakfın mütevellisi bağlı olduğu üst birime bir arz yazarak tayin işlemlerini başlatıyordu. Tayin arzlarında genellikle, vakfın adı, hangi görevin boş kaldığı, kimin tayin edilmek istendiği, kimden boş kaldığı, tayin edilecek kişinin ehliyet sahibi olup olmadığı, görevlinin alacağı maaşı ve arz dilekçesinin tarihi gibi hususların açıkça yazılmasına önem veriliyordu.¹⁸¹ Tayinle ilgili arz dilekçelerini mütevellinin dışında Üsküp kadısı da yazabiliyordu.¹⁸² 1730-1176 yılları arasında gerek vakfın mütevellisi gerekse Üsküp kadısı tarafından yazılan dilekçe Babu’s-saade Ağası’na gönderiliyor, Babu’s-saade Ağalığı’na gelen tayin yazısı öncelikle evkaf defterine kaydediliyor¹⁸³ ve sonrasında Babu’s-saade Ağası tarafından veya Babu’s-saade Ağası Vakıf Nazırı tarafından vakıfla ilgili tayin işlemi onaylanıyor ve bu şekilde tayin gerçekleşiyordu.¹⁸⁴ Hicri 1190/ miladi 1776 yılında vakıf tayiniyle ilgili yazının, Babu’s-saade Ağası’na değil Şeyhulislamlık makamına gönderildiğini ve tayin işleminin Şeyhulislam tarafından onaylandığını görmekteyiz.¹⁸⁵

¹⁷⁶ BOA, EV.D.14170

¹⁷⁷ BOA, EV.D.14170

¹⁷⁸ BOA, EV.D. 17300, s.9

¹⁷⁹ BOA, İ.E.1314-S-15, Vesika No: 7

¹⁸⁰ BOA, A.MKT.MHM. Dosya No: 220, Vesika 90, Tarih: 1277.ZA.20, BOA, EV.D.15390, BOA, EV.D.15425, BOA, EV.D.15430, BOA, EV.D.29404, BOA, EV.D.13059, BOA, EV.D.13719, BOA, EV.D.14407, BOA, EV.D.14636, BOA, EV.D.15026, BOA, EV.D.15041, BOA, EV.D.15173, BOA, EV.D.15348, BOA, EV.D.15390, BOA, EV.D.15435, BOA, EV.D.15821, BOA, EV.D. 16394, BOA, EV.D.16705, BOA, EV.D.16853, BOA, EV.D.16989, BOA, EV.D.17473, BOA, EV.D.17658, TSMA, E.7365/18, TSMA, E.7365/24, TSMA, E.7365/43, TSMA, E.7365/32, TSMA, E.7365/43, TSMA, E.7365/17 vrk 1, TSMA, E.7365/17 vrk.2, TSMA, E.7365/44, TSMA, E.7365/44 vrk-2, TSMA, E.7365/43, TSMA, E.7365/17 vrk 1, TSMA, E.7365/17 vrk.2, TSMA, E.7365/44, TSMA, E.7365/45, TSMA, E.7365/19, TSMA, E.7365/20, TSMA, E.7365/21,

¹⁸¹ TSMA, E.7365/21

¹⁸² TSMA, E.7365/18, TSMA, E.7365/24, TSMA, E.7365/43, TSMA, E.7365/32

¹⁸³ TSMA, E.7365/43, TSMA, E.7365/17 vrk 1, TSMA, E.7365/17 vrk.2, TSMA, E.7365/44, TSMA, E.7365/44 vrk-2

¹⁸⁴ TSMA, E.7365/43, TSMA, E.7365/17 vrk 1, TSMA, E.7365/17 vrk.2, TSMA, E.7365/44

¹⁸⁵ TSMA, E.7365/45

Üsküp vakıflarında tayin ve tevcih işlemlerini öncelikle vakfın mütevellileri başlatıyordu. Vakfın mütevellisi tayin için bağlı olduğu birime bir arz yazısı gönderiyordu. Bununla ilgili şöyle birkaç örnek verebiliriz. Üsküp'te hicri 1144/miladi 1703 yılında Gazi İshak Bey Cami-i Şerifi ve İmaretı Vakfı'nın mütevellisi Mustafa, vakfın türbedarı ve cüzhanı olan Halil Halife'nin vefatından sonra yerine oğlu Ali Halife'nin tayin edilmesi,¹⁸⁶ vakfın imaretinde gendüm tathiri (buğday temizleyiciliği) vazifesini yapan Mustafa'nın vefatından sonra yerine oğlu Ataullah'ın tayin edilmesi¹⁸⁷ ve vakfın imaretinde yevmi 5 akçe maaşla nakib-nân (ekmek sorumlusu) olan Hüseyin Halife bin Mehmed kendi hüsnü rızası ve ihtiyarıyla görevini Abdulkerim Halife'ye ferağ ve kasr-ı yed etmesi ile ilgili işlemleri başlatır.¹⁸⁸ Gazi İshak Bey Vakfında günlük 5 akçe vazife ile cabi olan Hüseyin 1146 yılında vefat edince yerine erbab-ı istihkaktan oğlu Hasan'ın aynı maaşla tayin edilmesi için vakfın mütevellisi Yahya tarafından 7 Şaban 1146 tarihinde arzuhal yazılır.¹⁸⁹ III. Osman (h.1167-1170/ m.1754-1757) döneminde Gazi Yahya Paşa Vakfı'nın mütevellisi Mustafa Efendi, 10 safer 1169 tarihinde vakfın tabhanesinin ferraşlık görevine adaşı Mustafa Efendi'nin vefatından sonra yerine Kasım bin Yahya'nın tevcih arzını yazar.¹⁹⁰ 1237 yılında Üsküp'te İshak Bey Vakfı'nın mütevellisi Hasan Ağa, vakıfta kiledar ve nakkal-ı gendüm (buğday taşıyıcısı) görevlerine mutasarrıf olan Mehmed'in mahlulünden yerine oğulları Ahmed ve Ataullah'ın tayin edilmesi için Babu's sade Ağası'na bir arz yazar.¹⁹¹ 1241 yılında ise Üsküp'te İshak Bey Vakfı'nın mütevellisi Mehmed Salih, vakfın nezaret görevini ifa eden Ali Halife bin Salih'in vefatı üzerine yerine İbrahim Halife'nin tayin edilmesi konusunda Babu's-Saade Ağası'na bir yazı gönderir.¹⁹²

Bazen Babu's-saade Ağası'na gönderilecek tayin yazısını vakfın mütevellisi değil Üsküp kadısı da yazabiliyordu. İshak Bey Vakfı'nda günlük iki akçe maaşla cüzhanlık vazifesini yapan Halil Efendi 1144 yılında vefat edince ve yeri boş ve hizmet-i lâzimesi muattal kalınca bu göreve erbab-ı istihkaktan oğlu Hasan Halife'nin tayin edilip yedine berat-ı şerif verilmesi hususunda Üsküp Kadısı Abdulkerim tarafından 5 Ramazan 1144 tarihinde bir arzuhal yazılır.¹⁹³ İki yıl sonra İshak Bey Vakfı'nın mütevellisi Mustafa Bey vefat edince yerine Yahya bin Mustafa'nın tayin edilmesi için Üsküp kadısı Es-seyyid Eş-şerif Ahmed tarafından bir arzuhal yazılır.¹⁹⁴ Hicri 1177/miladi 1764 yılında Gazi İshak Bey Medresesi'nde yevmi 30 akçe maaşla müderris olan Ali Efendi'nin vefatından sonra yerine erbab-ı ishaktan ve Üsküp sakinlerinden Mustafa Efendi'nin tayin işlemlerini Üsküp kadısı Ebu Bekir başlatır.¹⁹⁵

Mütevellinin veya Üsküp kadısının arzıyla başlatılan tayin işlemlerinin örneklerini çoğaltmak mümkündür. Gerek ilgili vakfın mütevellisi veya gerekse Üsküp kadısı tarafından İstanbul'daki Babu's-saade ağasına gönderilen tayin yazısı buraya ulaştığında öncelikle vakıf defterlerine kaydediliyordu. Üsküp'ten gelen pek çok tayin yazısı bu şekilde vakıf defterlerine kaydedilmişti.¹⁹⁶ Deftere kaydı yapıldıktan sonra tayin yazısı Babu's-saade Ağası'na arz ediliyor ve sonunda Babu's-saade Ağası'nın onayı ile tayin gerçekleşiyordu. Bu anlamda hicri 1146/1734 yılında Babu's-saade ağası nazırı Hacı Hasan Ağa, Üsküp'teki İshak Bey Vakfı'nın tevliyet görevine Mustafa Bey'i,¹⁹⁷ ve hicri 1173/miladi 1760 yılında Babussaade Ağası Nazırı, Gazi İshak Bey Camii'nde 6 akçe vazife ile mutemed olan Hüseyin bin Hasan vefatından sonra yerine Süleyman Halife'yi tayin etmiştir.¹⁹⁸ Hicri 1241/miladi 1826 yılında Üsküp'teki İshak Bey Vakfı'nda nezaret vazifesini yürüten Ali Halife bin Salih'in ölümünden sonra yerine oğlu İbrahim Halife yine Babu's-saade Ağası tarafından tayin edilmiştir.¹⁹⁹

Hicri 1190/miladi 1776 yıllarında tayin onayı Babu's-saade Ağası tarafından değil Şeyhulislam tarafından onaylanıyordu. Bu anlamda Üsküp'te yevmi 30 akçe ile Gazi İshak Bey Medresesi'nin mutasarrıfı olan Şeyh Mustafa Efendi 1190 yılında vefat edince yerine göreve gelen Hamza Efendi'nin tayin onayı Şeyhulislam Efendi tarafından hicri 7 Rebiulevvel 1190/miladi 26 Nisan 1776 tarihinde yapılmıştı.²⁰⁰

19. Asrın ortalarında tekkelerdeki tevliyet tayinlerinin Evkaf Nazırları tarafından yapıldığını, meşihat tayinlerinin ise Şeyhulislam tarafından yapıldığı görülmektedir. Bununla ilgili olarak sahip

¹⁸⁶ TSMA, E.7365/19, TSMA, E.7365/20

¹⁸⁷ TSMA, E.7365/21

¹⁸⁸ TSMA, E.7365/22

¹⁸⁹ TSMA, E.7365/23

¹⁹⁰ BOA, A.E. III. OSMAN, Gömlek No: 2473

¹⁹¹ TSMA, E.7365/16 vrk 1

¹⁹² TSMA, E.7365/17 vrk 1

¹⁹³ TSMA, E.7365/18

¹⁹⁴ TSMA, E.7365/24

¹⁹⁵ TSMA, E.7365/32

¹⁹⁶ TSMA, E.7365/42, TSMA, E.7365/43, TSMA, E.7365/17 vrk 1, TSMA, E.7365/17 vrk.2, TSMA, E.7365/44, TSMA, E.7365/44 vrk-2

¹⁹⁷ TSMA, E.7365/24-vrk2

¹⁹⁸ TSMA, E.7365/27

¹⁹⁹ TSMA, E.7365/17

²⁰⁰ TSMA, E.7365/45

olduğumuz bir belgede, 1858 yılında Ümmü Sinan Hazretleri'nin tarikatına bağlı olarak varlığını ve hizmetlerini devam ettiren Üsküp'teki Şeyh Salih Tekkesi'nin tevliyet ve meşihat cihetine mutasarrıf olan Selman Efendi, bila-veled vefat edince yürüttüğü vazifesi muattal kalması üzerine yerine Hacı İslam Efendi bin İsmail adlı bir kişi bu vazifelere gelmek ister. Üsküp Evkaf Müdürü Hüseyin Efendi'nin inhası üzerine Hacı İsmail'in durumu araştırılır. Hicri 1263/miladi 1846 yılı ve öncesine ait vakıf muhasebe kayıtlarına bakılır. Hicri 1262/miladi 1845 senesinde yapılan tahrir kayıtlarında Hacı İslam Efendi'nin lede'l- imtihan erbab-ı istihkaktan ve tarikat-ı Sinaniyyeden olduğu, askerlik yaşını geçtiği ve 35 yaşında olduğu tespit edilir. Tayin hususunu değerlendiren Evkaf-ı Hümayun Nazırı Seyyid Mehmed Paşa Hazretleri, Hicri 27 Safer 1275/miladi 6 Ekim 1858 tarihli telhisiyle, Üsküp'te Ümmü Sinan Tekkesi'ne Hacı İslam Efendi'yi mütevellî olarak tayin etmiş, ancak meşihatlık görevine tayin edilmesi kararının, Evkaf-ı Hümayun Müfettişi Seyyid Hasan Refet Efendi'nin ilamından sonra Şeyhulislam Mehmed Arif Efendi Hazretleri tarafından verileceğini ifade etmiştir.²⁰¹

II.Mahmud döneminde 13 Ekim 1826 tarihinde Evkaf-ı Hümayun Nezareti kurulduktan²⁰² sonra şehirlerde valiliklere bağlı olarak evkaf müdürlükleri açıldı. Vakıflardaki tayin, tevcih, ferağ, intikalat, evkaf muhasebesi gibi vakıflarla ilgili pek çok işlemler artık bu evkaf müdürlükleri tarafından yapılmaya başlandı.²⁰³ Üsküp Evkaf Müdürlüğü tayin ve tevcih işlemlerini Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne gönderiyor ve burası da atamayı gerçekleştiriyordu.

Evkaf-ı Hümayun Nezareti kurulduktan sonraki süreçte Üsküp vakıflarındaki bir tayin işi genellikle 5 aşamadan oluşuyordu. Bu beş aşama şunlardı.

- a) Üsküp Evkaf Müdürünün ilamı-inhası,
- b) Üsküp Kaymakamının veya Üsküp Naibinin arzı,
- c) Üsküp Meclisinin mazbatası
- d) Evkaf-ı Hümayun müfettişinin ilamı ve
- e) Evkaf-ı Hümayun Nazırının telhisi.²⁰⁴

Üsküp vakıflarıyla ilgili olarak bu aşamaları açıkça beyan eden pek çok tayin ve tevcih belgeleri vardır.²⁰⁵ Bunlardan bir kaç tanesini şöyle ifade edebiliriz. Üsküp'te Hacı Muhyiddin Camii Vakfı'nın mütevellisi olan Mustafa'nın vefatından sonra hicri 1275/miladi 1859 yılında tevliyet görevine büyük oğlu Osman Halife, Üsküp Naibi Yusuf Agah Efendi'nin ilamı, Üsküp meclisinin mazbatası, Üsküp Evkaf Müdürü Hacı Hüseyin Efendi'nin inhası, Evkaf-ı Hümayun Müfettişi Ali Rıza Efendi'nin ilamı ve Evkaf-ı Hümayun Nazırı Safvet Paşa'nın telhisiyle hicri 18 Şevval 1275/miladi 21 Mayıs 1859 tarihinde tayin edilir.²⁰⁶ Gazi İskender Mahallesi Camii Vakfı'nda 1852 yılında caminin imamı Hasan Halife'nin vefat etmesinden sonra yerine imamlık yapmaya layık ve ehliyetli olan Mehmed Halife bin Ali tayin edilir. Tayin işlemleri, Üsküp Evkaf Müdürü Abdullatif Efendi'nin inhası, Üsküp Naibi İbrahim Ahmed Hamdi Efendi'nin arzı ve Evkaf-ı Hümayun Nazırı Mehmed Halid Efendi'nin telhisiyle hicri 9 Rebiu'l-ahir 1268/miladi 1 Şubat 1852 tarihinde gerçekleştirilir.²⁰⁷ İbiş Ağa Camii vakfı'nda caminin hitabet görevine Mehmed bin Hayreddin'in bila-veled vefatından sonra yerine Edhem Halife bin İsmail, Üsküp Naibi Mehmed Emin Efendi'nin arzı ve Üsküp Evkaf Müdürü Hacı Hüseyin Efendi'nin inhası, aza-yı meclisin mazbatası ve Evkaf-ı Hümayun Nazırı Ali Şefik Paşa'nın onayı ile gerçekleşir.²⁰⁸ Üsküp'te Dükkancık Camii Vakfı'nda Üsküp Naibi Seyyid Mehmed Emin'in arzı, Üsküp Sancağı meclisinin mazbatası, evkaf müdürünün inhası, Evkaf-ı Hümayun Müfettişi Mehmed Şemseddin'in ilmu haberleri ve Evkaf-ı Hümayun Nazırı Mehmed Efendi'nin ilamı üzerine hicri 12 Safer 1283/miladi 26 Haziran 1866 tarihinde vakfın rubu hisseye tevliyet cihetine Mehmed Edib Halife tayin edilir.²⁰⁹

Bir kişinin vakıfta her hangi bir göreve başlayabilmesi için bazen evkaf-ı hümayun müfettişinin o kişinin atanmasıyla ilgili rapor yazdığı ve görüş bildirdiği görülmektedir. Vakıfta göreve başlaması teklif edilen bir kişinin o göreve liyakatli olup olmadığı ve atanmasının doğru olup olmadığı ile ilgili meselelerde müfettişin görüşüne başvurulmuştur. 1254 yılında Üsküp'te Beyhan Sultan Vakfında cüzhanlık cihetine

²⁰¹ BOA, ADVNSRSK.D.190, sayfa 309

²⁰² Öztürk, 1995: C.11, ss. 521-524

²⁰³ BOA, A.MKT.MHM. Dosya No: 220, Vesika 90, Tarih: 1277.ZA.20, BOA, EV.D.15390, BOA, EV.D.15425, BOA, EV.D.15430, BOA, EV.D.29404, BOA, EV.D.13059, BOA, EV.D.13719, BOA, EV.D.14407, BOA, EV.D.14636, BOA, EV.D.15026, BOA, EV.D.15041, BOA, EV.D.15173, BOA, EV.D.15348, BOA, EV.D.15390, BOA, EV.D.15435, BOA, EV.D.15821, BOA, EV.D.16394, BOA, EV.D.16705, BOA, EV.D.16853, BOA, EV.D.16989, BOA, EV.D.17473, BOA, EV.D.17658,

²⁰⁴ BOA, A.MTK.DV.24-10 s.1-2, BOA, A.DVNSRSK.D.155, s.157, BOA.A.DVNSRSK.D.94,s.101, BOA, İE.EV.1111,

²⁰⁵ BOA, A.DVNSRSK.D.179, s.225, BOA, İE.EV.1111, BOA, A.DVNSRSK.D.179, s.225, BOA, A.DVNSRSK.D.200, s.111, BOA, A.DVNSRSK.D.186, BOA, C.E.11106

²⁰⁶ BOA, A.DVNSRSK.D.194

²⁰⁷ BOA, A.DVNSRSK.D.179, s.225

²⁰⁸ BOA, A.DVNSRSK.D.196, s.16

²⁰⁹ BOA, A.DVNSRSK.D.209, s.201

mutasarrıf Seyyid Yusuf'un bila-veled ölümünden sonra yerine atanması teklif edilen Seyyid Halil Halife bin Seyyid Ali'nin cüzhanlık cihetine ehliyetli olduğu, atanmasının doğru olduğu, Seyyid Yusuf'un bila-veled vefatının gerçek olduğu konularında Evkaf-ı Hümayun Müfettişi Mehmed Emin Asaf Bey'in görüş bildirdiği görülür. Müfettişin bu görüşünden sonra hicri 20 Ramazan 1254/miladi 7 Aralık 1838 tarihinde vakfın cüzhanlık cihetine Evkaf-ı Hümayun Nazırı Numan Mahir Bey'in telhisiyle Seyyid Halil tayin edilir.²¹⁰

2.5.9.Eski vakfiye kayıtlarını yeniden yazmak ve kayda geçirmek

Üsküp'te vakıf görevlilerinin tayini, vakıfların gayrimenkulleri ve işletilmesi gibi meselelerde birçok hukuki sorunlar yaşanıyordu. Bu sorunların halledilmesi için ilgili vakfın eski vakfiye kayıtlarına bakılması gerekiyordu. Lakin pek çok vakfın vakfiye kayıtları üzerinden asırlar geçtiği için bu kayıtlar eskimiş, düzensiz ve dağınık bir vaziyetteydi. Bir vakfın en önemli kaydını oluşturan bu vakfiyelerin düzenli bir şekilde acilen yeniden kayda geçirilmesi gerekiyordu. Zira vakfiyelerin kayda geçirilmesi, hem vakfın hukuki statüsünün koruma altına alınması hem devletin vakıflar hakkında merkezi bir bilgi birikimini elde etmesi hem de hukuki sorunların çözülmesi açısından çok önemliydi. Evkaf müdürlüklerinin belki de yaptığı en önemli iş işte bu vakfiyelerin yeniden kayıt altına alınmasında aktif bir rol oynaması olmuştur. Bununla ilgili olarak Üsküb'de "Ayşe Hatun ibneti Sağır Mehmed Efendi Vakfı"na ait hicri 1004/ miladi 1595 tarihli eski vakfiyesinin hicri 1269/miladi 1852 yılında yeniden kaydedilmesini örnek olarak verebiliriz. Söz konusu vakfiyenin yeniden kayda geçirilmesi konusunda ilgili belgede şöyle denmiştir. "Vakfiyye-i ma'mülün biha be-muhasebe-i evkâf müceddeden kayd şude. Fermude ba-arz-ı Kadızâde Halil Rüşdü Efendi naib-i medine-i Üsküb ve ba-mazbata-i meclis ve ba-inha-i Abdullatif Efendi müdür-i evkâf-ı medine-i mezbur ve ba-inha-i Reşadetlü Seyyid Şih Mehmed Derviş Efendi meşihat-nişîn-i Hazreti Hüda-yı Aziz Mahmud Efendi ve ba-il'âm-ı faziletlü es-Seyyid Mehmed Sa'adeddin Efendi müfettiş-i evkâf ve atufetlü Ahmed Zebur Efendi nâzır-ı evkâf ve ba-fermân-ı âli el-vâki' fi 4 Safer 1269"²¹¹

2.6.Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nün Gelirleri

Üsküp Evkaf Müdürlüğü Üsküp'te bulunan vakıfların resmi işlemlerini yapması karşılığında bu vakıflardan belli miktarda bir vergi alıyordu.²¹² Bu gelirin bir kısmını müdürlük kendi ihtiyaçları için harcıyor belli bir kısmını ise bağlı olduğu Evkaf-ı Hümayun Nezareti Hazinesi'ne gönderiyordu.²¹³ Üsküp Evkaf Müdürlüğü, Üsküp'teki herhangi bir vakfın yıllık gelirlerinin binde ikiyüzünü Evkaf-ı Hümayün Nezareti adına kesinti yapıyor ve bu binde ikiyüz miktardaki oranın beşte birini de kendi müdürlüğüne ayırıyordu. Böylece Evkaf Müdürlüğü her vakfın yıllık gelirlerinden bu şekilde bir gelir elde ediyordu. Üsküp Evkaf Müdürlüğü, hicri 1261 yılında Kaçanikli Mehmed Paşa Vakfı'nın yıllık 21579 kuruş gelirinden binde ikiyüz oranında bir kesintiyle 4656 kuruşu Evkaf-ı Hümayun için ayırmış ve 4656 kuruşun beşte bir oranı olan 931 kuruş miktarı kendisine tahsis etmişti. Vakıfların yıllık gelirlerinden Evkaf-ı Hümayuna gönderilecek binde ikiyüz miktarının beşte birinin evkaf müdürlüğüne kalması müdürlüklere gönderilen talimname gereğince yapılmaktaydı.²¹⁴

Üsküp Evkaf Müdürlüğü, kendine bağlı olan Üsküp, Kalkandelen, Prizren ve Kumanova şehirleri ve köylerindeki vakıflarda vaki olan çeşitli resmi işlemlerden resm-i adi, harac-ı ferağ, harac-ı intikal, rüsum-ı mahlulat, bedel-i tellaliye, bedel-i ihbariye, harac-ı istifa, hisse-i müteveli, hisse-i cabi ve hisse-i katib gibi kalemlerde vergiler kesiyordu. Bu vergi kalemleri, Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nün en önemli gelirleriydi. Bu gelirlerle hem müdürlüğün ihtiyaç ve giderleri karşılanıyor, hem hizmetlerin idamesi sağlanıyor, hem de Evkaf-ı Hümayun Nezareti Hazinesi'ne göndermesi gereken mablağ gönderiliyordu.²¹⁵

Hicri 1266 senesi Muharrem ayının başından 1267 senesi Safer ayı sonuna kadar 14 aylık zaman zarfında Üsküp Evkaf Müdürlüğü, Üsküp, Kalkandelen, Prizren ve Kumanova'da bulunan vakıflarda vaki olan resmi işlemlerden dolayı 11.104 kuruş 37 pare gelir elde etmiş ve bu meblağın 5691 kuruş 10 paresini Evkaf-ı Hümayun Nezareti Hazinesi'ne göndermiştir.²¹⁶

Üsküp Evkaf Müdürlüğü, ferağ ve intikalat haraçları, mahlulat rusumatı, tellaliye, ihbariye, harac-ı istifa, hisse-i müteveli, hisse-i cabi ve katibleri gibi vergi kalemlerini açıklayan bir defter tutmuş ve bu defteri Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne göndermiştir.²¹⁷

Üsküp Evkaf Müdürü Hacı Hüseyin Hicri 1273-1277 /miladi 1857-1861 yılları arasında Üsküp'teki vakıflardan 4 yılda toplam 85.669 kuruş gelir toplamıştır. Bu miktarın 20.000 kuruşunu Evkaf-ı Hümayun

²¹⁰ BOA, ADVNSRSK.D.162, s.235

²¹¹ VGMA, Defter No: 987, sahife 274, sayfa 95

²¹² BOA, EV.D.14170

²¹³ BOA, A.MKT.UM, Dosya No: 564, Gömlek No:54, Tarih: 1278.Za.14

²¹⁴ BOA, EV.D.12671

²¹⁵ BOA, EV.D.14170

²¹⁶ BOA, EV.D.14170

²¹⁷ BOA, EV.D.14170

Hazinesi'ne göndermiştir. Bu dönemde Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nün 4 yıllık geliri ise 60.669 kuruş olmuştur. Buna göre 1860'lı yıllarda Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nün yıllık ortalama gelirinin yaklaşık 15.000 kuruş civarında olduğunu söylemek mümkündür.²¹⁸

Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nün gelirlerinden bir kısmını da maiyetindeki vakıflara ait boş arazilerin ve gayrimenkullerin kullanım haklarının müzayede yoluyla satılması işlemlerinden elde ettiği vergiler oluşturuyordu. Üsküp Evkaf Müdürlüğü, müzayede yoluyla kullanım haklarını satışa çıkardığı vakfa ait gayri menkullerin satış işlemlerini yaptığı için resm-i adi, dellaliye bedeli, ihbariye bedeli ve harac-ı intikal adı altında dört kalemde vergi tahsil ediyordu.²¹⁹ Üsküp Evkaf Müdürlüğü, 1267 yılında Kebiri Mehmed Çelebi Vakfı'na ait Kalkandelen kazasına bağlı Galata köyündeki arazi ve musekkafatın tasarrufunu müzayede yoluyla satışa çıkarmış, müzayede sonunda mezkur arazi 2101 muaccel bedelle Virabçişte köyünden Mehmed ve kardeşilerine satılmıştır. Üsküp Evkaf Müdürlüğü bu satışta resm-i adi için 210 kuruş, tellaliye parası için 42 kuruş, ihbariye için 21 kuruş ve harac-ı intikal için 31 kuruşla toplam 304 kuruş vergi tahsil etmiştir.²²⁰ Üsküp Evkaf Müdürlüğü, hicri 1267 yılında Kebiri Mehmed Çelebi vakfına ait Galata köyündeki bir arazi ve bir bab menzilin kullanım hakkını 800 kuruşa Süleyman ve Hatice Hatuna satmış ve bu satış sonucunda resm-i adi için 80 kuruş, tellaliye bedeli için 16 kuruş, ihbariye bedeli için 8 kuruş ve harac-ı intikal için 12 kuruşla toplam 304 kuruş vergi tahsil etmiştir.²²¹ 1267 yılında Kebiri Mehmed Çelebi Vakfı'na ait Kalkandelen kasabasında Tekke Mahallesi'ndeki bir arsanın kullanım hakkı, müzayedeyle Uzri ve kardeşlerine muaccel bedelle 300 kuruşa satılmış ve Üsküp Evkaf Müdürlüğü bu satıştan resm-i adi için 30 kuruş, tellaliye bedeli için 6 kuruş, ihbariye bedeli için 3 kuruş ve harac-ı intikal için 4 kuruşla toplam 43 kuruş vergi tahsil etmiştir. Yine Kalkandelen'de Tekke Mahallesi'ndeki boş bir vakıf arsasının kullanım hakkı, müzayede yoluyla Todor isimindeki bir zimmiye 150 kuruş muaccel bedelle satılmış, resm-i adi için 15 kuruş, dellaliye bedeli için 6 kuruş, ihbariye bedeli için 1 kuruş ve harac-ı intikal için 2 kuruşla toplam 21 kuruş vergi tahsil edilmiştir. Kalkandelen'de Tekke Mahallesi'ndeki yine boş bir arsanın kullanım hakkı, müzayede yoluyla Taşo isimindeki bir zimmiye 50 kuruş muaccel bedelle satılmış, resm-i adi için 5 kuruş, tellaliye bedeli için 1 kuruş, ihbariye bedeli için yarım kuruş ve harac-ı intikal için yarım kuruşla toplam 7.10 kuruş vergi tahsil edilmiştir.²²² Üsküp Evkaf Müdürlüğü, 1267 yılında Gazi İsa Bey Vakfına ait Üsküp'te Tophane Mahallesi'nde bir kıta tarlanın kullanım hakkını müzayedeyle Üsküplü Salih Bey'e muaccel bedelle 7050 kuruşa satmış, (furuht etmiş) resmi adi için 705 kuruş, tellaliye bedeli için 141 kuruş, ihbariye bedeli için 70 kuruş ve harac-ı intikal için 105 kuruşla toplam 1022 kuruş vergi tahsil etmiştir.²²³

Üsküp Evkaf Müdürlüğü, Rumi 1314-1316 /miladi 1898-1901 tarihleri arasında Üsküp ve tevabiindeki evkafta vaki olan iş ve işlemler karşılığında çeşitli vergiler toplamış ve bu üç yıl içinde toplam 8.058 kuruş tahsil etmiştir.²²⁴

Üsküp'te Abdulkaki Efendi Vakfı'na ait cüzthane vakfının 1255-1260 yılları arasındaki elde ettiği 14515 kuruş gelirin, 325 kuruşu Üsküp Evkaf Müdürlüğü'ne vergi olarak verilmiş, 1298 kuruşu ise Evkafı Hümayun Hazinesi'ne gönderilmiştir.²²⁵ Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nün tahsil ettiği gelirlerin örneklerini çoğaltmak mümkündür. Biz bu kadarıyla iktifa edeceğiz.

2.7.Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nün Giderleri

Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nün giderlerinin ağırlığını personel maaşları ve kırtasiye masrafları oluşturuyordu.²²⁶

Hicri 1290/miladi 1873 yılına ait evkaf defterinde Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nün giderleriyle ilgili alakalı bazı bilgilere ulaştık. Buna göre Rumi 1285/miladi 1869 yılında Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nün 3 aylık masrafı 1181 kuruştur. Bu yılda müdürlükte çalışan katibin maaşı 624 kuruş, emin-i sandık'ın maaşı 500 kuruş, ve kırtasiye masrafı 57 kuruş tutuyordu. Üsküp Muhasebecisi Ahmed Nazmi Efendi'nin hazırladığı defterde Rumi 1 Kanun-ı evvel 1287-28 Şubat 1288 /miladi 13 Aralık 1871-12 Mart 1873 tarihleri arasında müdürlüğün 3 aylık masrafı toplamda 546 kuruştur. Bu miktarın 300 kuruşu, kırtasiye masraflarına, 66 kuruşu senediye masraflarına ve 180 kuruşu odacı maaşına sarf edilmişti. Üsküp Evkaf Muhasebecisi Ahmed Reşid Efendi'nin marifetiyle hazırlanan defterde Rumi 1 Haziran -31 Ağustos 1289 /miladi 13 Haziran-12 Eylül 1873 tarihleri arasında Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nün 3 aylık giderleri; katip maaşı 624 kuruş, kırtasiye masrafı 300 kuruş ve odacı maaşı 180 kuruş ile toplam 1104 kuruştur.²²⁷

²¹⁸ BOA, EV.D.18289

²¹⁹ BOA, E.V.D.14170

²²⁰ BOA, E.V.D.14170

²²¹ BOA, E.V.D.14170

²²² BOA, E.V.D.14170

²²³ BOA, E.V.D.14170

²²⁴ BOA, EV.D.29404. s.1-3

²²⁵ VGMA, Defter No: 988, Sayfa 286, sıra 184

²²⁶ BOA, EV.D.19676, s.13

²²⁷ BOA, EV.D.19676, s.13

2.8.Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nde denetim

2.8.1.Görevlilerin denetimi

Üsküp'teki vakıfların denetim mercii vakıftaki görevlere ve görevlilere göre değişiyordu. Vakıftaki görevlileri o vakfın mütevellisi denetliyor, vakfın mütevellisini, Üsküp kadısı ve Üsküp Evkaf Müdürlüğü denetliyordu. Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nü ise Üsküp Naibi ve Evkaf-ı Hümayun Nezareti denetliyordu. Bu denetimlerle ilgili birçok belgeye ulaşmak mümkündür. Yahya Paşa, vakfiyesinde vakfın ve vakıftaki görevlilerin denetiminin Üsküp Kadısı tarafından yapılmasını istemiş ve bu denetim için Üsküp Kadısına maaş bile bağlamıştı.²²⁸

2.8.2.Vakıf defterlerinin denetimi

Üsküp Evkaf Müdürlüğü Üsküp'te bulunan vakıfların muhasebe defterlerini tutuyor ve bunları Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne gönderiyordu. Evkafı Hümayun Nezareti ise bu defterleri inceliyor ve denetliyordu. Defterlerdeki vakıfların muhasebe kayıtlarına tek tek bakıyor ve incelediği vakıflarla ilgili malumatı tekrar evkaf müdürlüklerine bildiriyordu. Bu meyanda Üsküp'te muhasebe kayıtları incelenen Gazi İsa Bey Vakfı hakkında Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin Üsküp Evkaf Müdürlüğü'ne gönderdiği yazıda şöyle deniyordu. "Üsküb'de vaki merhum Gazi İsa Bey Vakfı'nın ruyet-i muhasebesi zımında hicri 15 Ramazan 1279/miladi 6 Mart 1863 tarihiyle Üsküb vali-i kaimmakamlığıyla müdirine tahrirat"²²⁹ yine Üsküp Evkaf Müdürlüğü'ne bağlı bir vakıfla ilgili başka bir yazıda "Kumanova kasabasında vaki İbrahim Bey Vakfı'nın ruyet-i muhasebesi zımında hicri 14 Şevval 1279/miladi 4 Nisan 1863 tarihiyle Üsküb valisiyle müdirine tahrirat"²³⁰

SONUÇ

Günümüzde Makedonya'nın başkenti olan Üsküp, 1390 yıllarında Osmanlılar tarafından fethedilmişti. Bu fethin akabinde Üsküp'te vakıflar kurulmaya başlandı. Üsküp'te kurulan çok sayıda vakıf ve vakıf eserleri sayesinde Üsküp kısa zamanda bir Türk-İslam şehrine dönüştü. Tanzimat sonrasında vakıfların belli bir düzen içinde idare edilmesi ve merkezileştirilmesi amacıyla Evkaf- Hümayun Nezareti kuruldu ve ardından bu nezarete bağlı olarak pek çok şehirde olduğu gibi Üsküp'te de bir Evkaf Müdürlüğü kuruldu. Üsküp Evkaf Müdürlüğü, hem Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne hem de Üsküp Valiliği'ne bağlı olarak çalışıyor ve Üsküp Vilayet Konağı'nın içindeki bir dairede hizmet veriyordu. Üsküp Evkaf Müdürlüğü, Üsküp, Kalkandelen, Kumanova ve Prizren şehirleri ile bu şehirlere bağlı kasaba ve köylerde kurulan vakıflara bakıyor ve bu vakıfların iş ve işlemlerini yürütüyordu. Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nde müdür, ser-katib-i mal, katib, cabi, emin-i sandık, evkaf muhasebecisi, odacı ve dellal adlı görevliler çalışıyordu. Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nün, vakıflarda görevli olanların işlerini zamanında ve düzenli yapılmasını sağlamak, vakıflar hakkındaki kanun ve nizamnameleri uygulamak, vakıf varidat defterlerini tutmak ve varidat bilgilerini Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne göndermek, evkaf hasılatından bir miktar meblağı (vergiyi) Evkaf-ı Hümayun Nezareti Hazinesine göndermek, vakıf arazilerinin kullanım haklarının müzayede usulüyle satışını yapmak, mütevellisi olmayan vakıfların tevliyet işlerini yürütmek, vakıf eserlerinin tamir ve tadilatlarına nezaret etmek, Üsküp vakıflarında tayin ve tevcih işlemlerini yapmak ve eski vakfiye kayıtlarını yeniden yazıp kayda geçirmek gibi görevleri vardı. Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nün en önemli gelir kalemlerini, kendine bağlı olan Üsküp, Kalkandelen, Prizren ve Kumanova şehirleri ve köylerindeki vakıflardan aldığı resm-i adi, ferağ harcı, intikal harcı, mahlulat rusumu, tellaliye bedeli, ihbariye bedeli, harac-ı istifa, hisse-i mütevellisi, hisse-i cabi ve hisse-i katib gibi vergiler oluşturuyordu. Maiyyetindeki vakıflara ait boş arazilerin ve gayri menkullerin kullanım haklarının müzayede yoluyla satılması işlemlerinden de vergi alıyordu. Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nün giderlerinin ağırlığını personel maaşları ve kırtasiye masrafları oluşturuyordu.

KAYNAKÇA

1.KİTAP VE MAKALELER

- AHBAB, Yakup (2015). "Tanzimat Dönemi İdari Düzenlemelerinin Üsküp Eyaleti'nde Tatbiki", *Türkiyat Mecmuası*, C. 25/Güz, ss. 1-30.
- ALKAN, Mustafa (2006). "Tanzimattan Sonra Vakıfların İdaresinde Yeniden Yapılanmaya Dair Bir Örnek: Adana Evkaf Müdürlüğü", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, S. 19, ss.13-31.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet (2015). "Arşiv Belgeleri Işığında Dahiliye Nezareti Tarihi", Ankara: TİAV Yayınları.
- AYVERDİ, Ekrem Hakkı (1981). "Avrupa'da Osmanlı Mîmârî Eserleri, Yugoslavya II", İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, (A. Yüksel, G. Ertürk, İ. Numan ile)
- AYVERDİ, Ekrem Hakkı (1981). "Avrupa'da Osmanlı Mîmârî Eserleri, Yugoslavya III", İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, (A. Yüksel, G. Ertürk, İ. Numan ile)

²²⁸ VGMA, Defter No: 629, sahife 415, sıra 332. "Üsküpte herkim kadı olursa Üsküpte olan evkaf mahsulüne ve imaretin ve camiinin ahvaline ve harcına nazır olup cüz'i ve küll-i cemi'i hususiyatta ilm-i lahik ola şart-ı vâkıftan tecavüz olunursa men' ve def ede cihet-i nezaret ana iki akçe verilip mesubutu uzma ile müsab ola"

²²⁹ BOA, EV.D.17901, s.15

²³⁰ BOA, EV.D.17901, s.15

- GENÇOĞLU, Mustafa (2011). "1864 ve 1871 Vilâyet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma" *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 2(1), ss. 29-50.
- İBRAHİMİ, Mehmet (1994). "Dükkancık Camii", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara: TDV Yayınları, C.5, s.19.
- İPŞİRLİ, Mehmet (1990). "II.Mahmud Döneminde Vakıfların İdaresi", *Sultan II.Mahmud Ve Reformları Semineri*", İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, ss.49-57.
- ÇELEBİ, Evliya (1315). "Evliya Çelebi Seyehatnamesi", İstanbul: İkdam Matbaası, C.5, ss.382-386.
- GÖKBİLGİN, Tayyip (1964). "Nahiye", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, C.9, s.37.
- EFENDİ, Ali Raif (1314). "Kosova Vilayeti Salnamesi 1304", İstanbul: Mektube-i vilayet.
- OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (2005), "Osmanlı Yönetiminde Makedonya", İstanbul: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayınları.
- KUMBARACI, Lidija (2008). "Üsküp'te Osmanlı Mimari Eserleri" İstanbul: Mas Matbaacılık.
- ÖZER, Mustafa (2006). "Üsküp'te Türk Mimarisini (XIV-XIX. Yüzyıl)" Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ÖZTÜRK, Nazif, (1995). "Evkâf-ı Hümâyün Nezâreti" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara: TDV Yayınları, C. 11, ss. 521-524
- SEZEN, Tahir (2006). "Osmanlı Yer Adları", Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- ŞERİF, Ahmet (2003). "1844/1845 Yıllarında Üsküp'ün İslami Vakıf Müesseselerinde Görevli Olan Müslüman Memurların Mal Varlıkları" Üsküp: Makedonya İslam Birliği Yayınları
- TORUN, Fatih Sadık (2012). "Osmanlı Taşra İdaresinin Yeniden Yapılanma Süreci (1842-1876)", *Karadeniz Araştırmaları*, S. 32, ss.81-97,
- ULUSLARARASI BALKAN ÜNİVERSİTESİ, Resmi Web Sayfası. Üsküp: http://ibu.edu.mk/?page_id=33,
- YAZICI, Nesimi (2008). "Türk-İslam Toplumunda Dayanışma Kültürünün Müesseseseleşmesi Olarak Vakıflar", Derleyen İbrahim Ateş, "Sosyal ve Ekonomik Hayatta Vakıfların Yeri" İstanbul: Yoksullara Yardım ve Eğitim Vakfı Kültür Yayınları,
- YÜCER, Hür Mahmut (2008). "Sadıyye" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara: TDV Yayınları, C.35, ss.410-413
<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1614732885495731&set=gm.1033818723407508&type=3&theater>
- 2.OSMANLI ARŞİV BELGELEERİ**
- 2.1.VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ (VGMA)**
- VGMA, Defter No: 582/2, sahife 503, sıra 376, VGMA, Defter No: 601, sayfa 155, sıra 199,
 VGMA, Defter No: 603, sayfa 179, sıra 302, VGMA, Defter No: 607, sayfa 44, sıra 65,
 VGMA, Defter No: 629, sahife 415, sıra 332, VGMA, Defter No: 631, sayfa 25 sıra 10,
 VGMA, Defter No: 632, sayfa 424, sıra 194, VGMA, Defter No: 632, sayfa 424, sıra 194,
 VGMA, Defter No: 633, sayfa 21, sıra 11, VGMA, Defter No: 633, sayfa 348, sıra 123,
 VGMA, Defter No: 758, varak 65-8, VGMA, Defter No: 779, sahife 14,
 VGMA, Defter No: 987, sahife 274, sayfa 95, VGMA, Defter No: 988, sayfa 142, sıra 56,
 VGMA, Defter No: 988, sayfa 237, sıra 144, VGMA, Defter No: 988, sayfa 286, sıra 184,
 VGMA, Defter No: 989, sayfa 50, sıra 39, VGMA, Defter No: 989, sayfa 164, sıra 122,
 VGMA, Defter No: 989, sayfa 180, sıra 137, VGMA, Defter No: 989, sayfa 185, sıra 141,
 VGMA, Defter No: 989, sayfa 235, sıra 186, VGMA, Defter No: 989, sayfa 234, sıra 185,
 VGMA, Defter No: 990, sayfa 3, sıra 3, VGMA, Defter No: 990, sayfa 48, sıra 39,
 VGMA, Defter No: 990, sayfa 53, sıra 47, VGMA, Defter No: 990, sayfa 74, sıra 62,
 VGMA, Defter No: 991, sayfa 59, sıra 76, VGMA, Defter No: 991, sayfa 53, sıra 70,
 VGMA, Defter No: 991, sayfa 45, sıra 57, VGMA, Defter No: 991, sayfa 33, sıra 37,
 VGMA, Defter No: 991, sayfa 58, sıra 75, VGMA, Defter No: 1185, sayfa 121,
 VGMA, Defter No: 1185, sayfa 125, VGMA, Defter No: 1185, sayfa 131, paragraf 3,
- 2.2.TOPKAPI SARAYI MÜZESİ ARŞİVİ (T SMA)**
- T SMA,D.9008, T SMA,D.7024/1, T SMA.E.7365/13, T SMA.E.7365/14, T SMA,E.7365/16, T SMA,E.7365/17 T SMA,E.7365/18,
 T SMA,E.7365/19, T SMA,E.7365/20, T SMA,E.7365/21, T SMA,E.7365/22, T SMA,E.7365/23,T SMA,E.7365/24, T SMA,E.7365/27,
 T SMA,E.7365/32, T SMA,E.7365/42, T SMA,E.7365/43, T SMA,E.7365/44, T SMA,E.7365/45, T SMA,E.7365/48,
 T SMA.E.7370/42, T SMA. E.71-39, T SMA,E.10400,
- 2.3.BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ (BOA)**
- BOA,EV.D.1000, BOA,EV.D.1432, BOA,EV.D.2853, BOA,EV.D.5193, BOA,EV.D.11437, BOA,EV.D.11438, BOA,EV.D.12668,
 BOA,EV.D.12671, BOA,EV.D.13906, BOA,EV.D.13930 BOA,EV.D.14006, BOA,EV.D.14170, BOA,EV.D.15390, BOA,EV.D.15425,
 BOA,EV.D.15430, BOA,EV.D.29404, BOA,EV.D.13059, BOA,EV.D.13719, BOA,EV.D.14407, BOA,EV.D.14170, BOA,EV.D.14636,
 BOA,EV.D.15026, BOA,EV.D.15041, BOA,EV.D.15173, BOA,EV.D.15348, BOA,EV.D.15435, BOA,EV.D.15677, BOA,EV.D.15821,
 BOA,EV.D.15499, BOA,EV.D.16394, BOA,EV.D.16705, BOA,EV.D.16853, BOA,EV.D.16989, BOA,EV.D.17300, BOA,EV.D.17473,
 BOA,EV.D.17634, BOA,EV.D.17658, BOA,EV.D.17901, BOA,EV.D.18050, BOA,EV.D.18289, BOA,EV.D.18677, BOA,EV.D.19524,
 OA,EV.D.19676, BOA,EV.D.19722, BOA,EV.D.21523, BOA,EV.D.24072, BOA,EV.D.26053, BOA,EV.D.26424, BOA,EV.D.26529,
 BOA,EV.D.26863, BOA,EV.D.26917, BOA,EV.D.27127, BOA,EV.D.27149, BOA,EV.D.27241, BOA,EV.D.27301, BOA,EV.D.27330,
 BOA,EV.D.27347, BOA,EV.D.27369, BOA,EV.D.27410, BOA,EV.D.27796, BOA,EV.D.27876, BOA,EV.D.28113, BOA,EV.D.28117,
 BOA,EV.D.28151, BOA,EV.D.28264, BOA,EV.D.28338, BOA,EV.D.28284, BOA,EV.D.28459, BOA,EV.D.28507, BOA,EV.D.28571,
 BOA,EV.D.28721, BOA,EV.D.28751, BOA,EV.D.28782, BOA,EV.D.28914, BOA,EV.D.28952, BOA,EV.D.29109, BOA,EV.D.29219,
 BOA,EV.D.29290, BOA,EV.D.29319, BOA,EV.D.29336, BOA,EV.D.29367, BOA,EV.D.29538, BOA,EV.D.29986, BOA,EV.D.30312,
 OA,EV.D.30344, BOA,EV.D.30399, BOA,EV.D.30538, BOA,EV.D.30615, BOA,EV.D.30652, BOA,EV.D.30685, BOA,EV.D.30877,
 BOA,EV.D.31000, BOA,EV.D.34741, BOA,İE.EV.906, BOA,İE.EV.1111, BOA,İE.EV.2318, BOA,İE.EV.2500, BOA,İE.EV.2712,
 BOA,İE.EV.2881, BOA,İE.EV.3902, BOA,İE.EV.3942, BOA,İE.EV.5413, BOA,İE.EV.5877, BOA,CE.1597, BOA,CE.7025,
 BOA,CE.7057, BOA,CE.7603, BOA,İE.1314-S-15/7, BOA,CE.8562, BOA,CE.8882, BOA,CE.8975, BOA,CE.9094,
 BOA,CA.9108, BOA,CE.9738, BOA,CE.11106, BOA,CE.11107, BOA,CE.12912, BOA,CE.13218, BOA,CE.14188,
 BOA,CE.15286, BOA,C.E.16905, BOA,CE.18583, BOA,CE.20548, BOA,CE.21320, BOA,CE.22297, BOA,CE.22600,
 OA,CE.24088, BOA,CE.25866, BOA,CE.25908, BOA,CE.25909, BOA,CE.26420, BOA,CE.30211, BOA,CE.312081,
 BOA,CE.31326, BOA,CE.32231, BOA,CE.32674, BOA,CE.32895, BOA,CE.32941, BOA,DH.İD.33/34, BOA,ŞD.165-54,
 BOA,ŞD.169-58, BOA,ŞD.180-49, BOA,TD.4,s.677, BOA,A.DVNSRSK.D.78, BOA,A.DVNSRSK.D.82-13,
 BOA,A.DVNSRSK.D.94, BOA,A.DVNSRSK.D.103, BOA,A.DVNSRSK.D.109, BOA,AE,IV.MAHMUD,2595,
 BOA,A.DVNSRSK.D.117, BOA,A.DVNSRSK.D.124, BOA,A.DVNSRSK.D.126, BOA.ADVNSRSK.D.129,
 BOA,A.DVNSRSK.D.155, BOA,A.DVNSRSK.D.162, BOA,A.DVNSRSK.D.173, BOA,A.DVNSRSK.D.179,
 BOA,A.DVNSRSK.D.186, BOA,ADVNSRSK.D.190, BOA,A.DVNSRSK.D.192, BOA,A.DVNSRSK.D.194,

BOA,ADVNSRSK.D.195, BOA,A.DVNSRSK.D.196, BOA,A.DVNSRSK.D.197, BOA,A.DVNSRSK.D.198,
BOA,A.DVNSRSK.D.200, BOA,A.DVNSRSK.D.205, BOA,ADVNSRSK.D.211, BOA,A.DVNSRSK.D.212,
BOA,ADVNSRSK.D.213, BOA,A.DVNSRSK.D.2009, BOA,A.DVNSRSK.D.2015, BOA,A.E.IISÜLEYMAN,45,
BOA,AE,II.SÜLEYMAN,696, BOA,A.E.II.SÜLEYMAN,697, BOA,A.E.III.OSMAN,2473, BOA,Ev.K.K.758,s.65-24,
BOA,A.MKT.UM.372-50, BOA,Y.MTV.Nr.62/24, BOA,MF.MKT,118/36,
BOA,Y.PRK.MŞ. Dosya No: 6, Gömlek 36,
BOA,İE.1324-S-10,Vesika No: 9,
BOA,A.M. Dosya No: 10, Vesika 5, Tarih: 1268.6.4,
BOA,A.AMD. Dosya No: 11, Vesika 57, Tarih: 1265.12.4,
BOA,A.MKT.MHM, Dosya No: 386, Gömlek No: 66, Tarih: 1284.Ra.4,
BOA,A.MKT.MHM, Dosya No: 230, s.56, Tarih: 1278.S.4,
BOA,A.MKT.MHM. Dosya No: 220, Vesika 90, Tarih: 1277.ZA.20,
BOA,A.MKT.MHM. Dosya No: 220, Vesika 90, Tarih: 1277.ZA.20,
BOA,A.MKT.NZD. Dosya No: 273, Gömlek No: 54, Tarih: 1275.ca.27,
BOA,A.MKT.NZD. Dosya No: 279, Gömlek No: 54, Tarih: 1275.ş.15,
BOA,A.MKT.NZD.Dosya No: 405, Vesika 22, Tarih: 1278.N.4,
BOA,A.MKT.DV.24-10 s.1-2,
BOA,A.MKT.DV.Dosya No:109, Vesika 33, Tarih: 1273.N.22,
BOA,A.MKT.UM, Dosya No: 564, Gömlek No: 54, Tarih: 1278.Za.14,
BOA,A.MKT.UM.Dosya No: 184, Vesika 11, Tarih: 1271.C.10,